

Internationale stagflatie

Het is weinig meer dan een gemeenplaats te beweren dat de economische situatie in Nederland in hoge mate mede wordt bepaald door de economische ontwikkelingen in het buitenland. Ook is het merendeel der economen er thans van overtuigd dat monetaire factoren op een of andere manier invloed uitoefenen op verschijnselen in de reële sfeer. De stelling „money does not matter” vindt nog maar weinig aanhangers. Desondanks worden bij het analyseren van de economische situatie in Nederland en meer nog bij het doen van aanbevelingen voor het binnenlandse economische beleid het internationale en monetaire spoor dikwijls snel uit het oog verloren en concentreert de aandacht zich bijna volledig op binnenlandse vraag- en aanbodfactoren in de reële sfeer.

Zo kan een ombuigingsoperatie op het gebied van de stijging van de collectieve uitgaven van allerlei kanten heftige instemmende of afwijzende reacties oproepen, terwijl zaken als het monetaire beleid van De Nederlandsche Bank, het tot stand brengen van een nieuw Europees Monetair Stelsel en het wisselkoersbeleid in het algemeen nauwelijks enige aandacht trekken of in elk geval toch beslist geen heftige beroering wekken. Niettemin staat nog helemaal niet vast dat laatstgenoemde zaken voor het oplossen van de problemen van werkloosheid, inflatie en stagnerende groei van minder belang zijn dan het hele ombuigingsbeleid. Echter, niet alleen belangengroepen, maar ook parlementariërs schijnen deze zaken zozeer te beschouwen als bij uitstek ingewikkelde technische problemen die door deskundigen professioneel worden opgelost, dat zij nalaten hun kritisch vermogen daarop te richten.

Vanuit dat gezichtspunt is het verheugend dat de Vereniging voor de Staathuishoudkunde haar jaarvergadering, die deze week wordt gehouden, besteedt aan de vraag: „In hoeverre zijn de actuele nationale en internationale verschijnselen van inflatie, werkloosheid en duurzame betalingsbalansonevenwichtigheden te wijten aan monetaire dan wel reële factoren?”. Door het ter discussie stellen van deze vraag kan misschien wat meer inzicht worden verkregen in de manier waarop en de mate waarin monetaire factoren verschijnselen in de reële sfeer beïnvloeden. Daarover bestaat thans nog grote onduidelijkheid.

De Vereniging voor de Staathuishoudkunde heeft vier preadviseurs verzocht zich te buigen over bovenstaande vraag 1). Uit hun preadviezen blijkt dat zij het over één ding eens zijn: het geld en de monetaire politiek zijn van essentiële betekenis om de internationale stagflatie te kunnen begrijpen. Voor het overige leggen zij de accenten echter geheel verschillend.

Prof. Dr. P. Korteweg, de Nederlandse monetarist pur sang, wijt de stagflatie van de jaren zeventig grotendeels aan de explosieve groei van de geldhoeveelheid. Samen met de snelle uitbreiding van de collectieve sector heeft die geleid tot een hoge inflatie. Met het niveau van de prijsstijgingen neemt ook de onvoorspelbaarheid daarvan toe. Daarnaast zijn er onzekerheden betreffende de groei van de geldhoeveelheid en de overheidsinkomsten en -uitgaven, welke nog worden versterkt door het „stop-go”-karakter van de anticyclische conjunctuurpolitiek. Deze factoren gezamenlijk oefenen een remmende werking uit op de productiegroei.

Prof. Dr. D. B. J. Schouten ziet als belangrijkste oorzaak van de internationale stagflatie de te hoge reële lonen die in de meeste landen ondanks de werkloosheid door de vakbonden worden afgedwongen (monopolielaborisme). Deze leiden tot te veel consumptie en te weinig investeringen, en daarmee tot een minder dan evenwichtige groei. Ook de qua loonvorming gedisciplineerde landen ondervinden daarvan de weerslag. Prof. Schouten erkent de monetaristische visie, maar acht die niet in alle gevallen actueel, omdat men niet steeds kan vertrouwen op een onbelemmerde werking van arbeids- en goederenmarkten. In een situatie van onderbezetting van het productie-apparaat is een elastisch geldstelsel verantwoord. Daarmee wordt ruimte geschapen voor extra vraag die kan leiden tot uitbreiding van productie en werkgelegenheid zonder extra inflatie. Bij algemene onderbezetting — zoals thans het geval — is ook de starre koppeling van de wisselkoers aan het slangarrangement niet de laatste waarheid. Prof. Schouten vergelijkt deze houding zelfs met het starre vasthouden door Colijn aan het goud. De inflatie wordt wel bestreden, maar niet de werkloosheid.

Deze vergelijking zal niet in goede aarde vallen bij Prof. Dr. G. A. Kessler. Deze toont zich een warm voorstander van het onverkort vasthouden aan het slangarrangement, ten einde de inflatie in bedwang te kunnen houden. Op internationaal niveau is een veel grotere stabiliteit van de wisselkoersverhoudingen noodzakelijk. Die zal echter alleen kunnen worden bereikt bij een internationale coördinatie van nationaal beleid. Op dit gebied valt nog veel te verbeteren.

Dr. C. J. Oort ten slotte gaat in op de belangrijke rol die het internationale bankwezen vervult met betrekking tot de internationale monetaire ontwikkeling. De financiering van de enorme betalingsbalanstekorten van verschillende landen is door toedoen van het bankwezen tot dusver vrij soepel verlopen, o.a. via de eurovalutamarkt. Er heeft echter wel een omvangrijke mondiale liquiditeitscreatie plaatsgevonden die destabilerend kan werken. Voor de toekomst ziet Dr. Oort een grens aan de mogelijkheden van banken. Daardoor zullen vooral structureel zwakke landen met grote financieringsproblemen kunnen worden geconfronteerd. Ten slotte acht hij een betere coördinatie tussen particuliere banken en het IMF wat betreft hun leningsactiviteiten gewenst.

Alle preadviseurs benadrukken het belang van verbreding en intensivering van monetaire samenwerking. Dat legt nog eens een extra accent op het teleurstellende verloop van de besprekingen over het EMS, waarvan de resultaten ten tijde van het afsluiten van de preadviezen nog niet bekend waren. Uit de preadviezen wordt wel duidelijk dat dergelijke mislukkingen voor het bestrijden van de internationale stagflatie bijzonder ongunstig zijn.

L. van der Geest

1) *Internationale stagflatie bij vaste en flexibele wisselkoersen.* Preadviezen van de Vereniging voor de Staathuishoudkunde, H. E. Stenfert Kroese BV, Leiden/Antwerpen, 1978.

Inhoud

<i>Drs. L. van der Geest:</i> Internationale stagflatie	1261
Column Over vacatures en werklozen, door <i>Drs. W. Siddré</i>	1263
<i>Prof. Dr. A. Bosman:</i> Universeel en interdisciplinair. De Nobelprijs voor de economie voor Prof. Dr. Herbert A. Simon	1264
<i>D. G. Schenk:</i> De financiering van de Europese Gemeenschappen	1268
<i>Drs. A. van der Veen:</i> LNG en de Duitse Dollardhaven. Een kritiek op het grensover- schrijdend beleid van Nederland en Duitsland	1273
Europa-bladwijzer Literatuurkroniek, door <i>Drs. E. A. Mangé</i>	1276
Ontwikkelingskroniek De agrarisch-verwerkende industrie in de internationale arbeids- verdeling, door <i>Dr. P. A. Cornelisse</i>	1278
Onderzoek-memoranda	1280
Boekennieuws Cees Zwart: Samenleven met het oog op morgen, door <i>Ir. T. Verheul</i>	1284
Vacatures	1285

*Een abonnement op ESB werpt zeker vruchten af!
(Neemt u gerust vijf dagen bedenktijd).*

Hierbij geef ik mij op voor een abonnement op *Economisch Statistische Berichten*.

NAAM:
STRAAT:
PLAATS:
Evt.: no. collegekaart (studentenabonnement):
Ingangsdatum:

Ongefrankeerd opzenden aan*: ESB,
Antwoordnummer 2524
3000 VB ROTTERDAM Handtekening:

*Dit adres alleen gebruiken voor opgeven van abonnementen.

Redactie

*Commissie van redactie: H. C. Bos,
R. Iwema, L. H. Klaassen, H. W. Lambers,
P. J. Montagne, J. H. P. Paelinck,
A. de Wit.*

*Redacteur-secretaris: L. van der Geest.
Redactie-medewerker: T. de Bruin.*

Adres: *Burgemeester Oudlaan 50,
3062 PA Rotterdam; kopij voor de redactie:
postbus 4224 3006 AE Rotterdam.
Tel. (010) 14 55 11, administratie: toestel 3701,
redactie: toestel 3790.
Bij adreswijziging s.v.p. steeds adresbandje
meesturen.*

Kopij voor de redactie: *in tweevoud,
getypt, dubbele regelafstand, brede marge.*

Abonnementsprijs: *f. 137,28 per kalenderjaar
(incl. 4% BTW): studenten f. 96,72
(incl. 4% BTW); franco per post voor
Nederland, België, Luxemburg, overzeese
rijksdelen (zeepost).
Abonnementen kunnen ingaan op elke
gewenste datum, maar slechts worden
beëindigd per ultimo van een kalenderjaar.*

Betaling: *Abonnementen en contributies
(na ontvangst van stortings/giro-
acceptkaart) op girorekening no. 122945,
of op bankrekeningno. 25.50.56.877 van
Bank Mees & Hope NV, Coolsingel 93,
3012 AE Rotterdam, t.n.v. Economisch
Statistische Berichten te Rotterdam.*

Losse nummers: *Prijs van dit nummer f. 3,30
(incl. 4% BTW en portokosten).
Bestellingen van losse nummers
uitsluitend door overmaking van de hierboven
vermelde prijs op girorekening no. 122945
t.n.v. Economisch Statistische Berichten
te Rotterdam met vermelding
van datum en nummer van het gewenste
exemplaar.*

Advertentieverkoop:

*Roelants/EPR
Postbus 53021
2505 AA Den Haag
Telefoon (070) 50 33 00
Telex 33101*

*Alle orders worden afgesloten en
uitgevoerd overeenkomstig de
Regelen voor het Advertentiewezen.*

*Stichting
Het Nederlands Economisch Instituut*

Adres: *Burgemeester Oudlaan 50,
3062 PA Rotterdam, tel. (010) 14 55 11.*

Onderzoekafdelingen:

*Arbeidsmarktonderzoek
Balanced International Growth
Bedrijfs-Economisch Onderzoek
Economisch-Technisch Onderzoek
Vestigingspatronen
Macro-Economisch Onderzoek
Projectstudies Ontwikkelingslanden
Regionaal Onderzoek
Statistisch-Mathematisch Onderzoek
Transport-Economisch Onderzoek*

Over vacatures en werklozen

Het zijn twee cijfers die bijkans iedereen kent, 200.000 werklozen en 92.000 moeilijk vervulbare vacatures, waar deze column over gaat. Kortom, de aansluitingsproblematiek op de arbeidsmarkt.

Tweemaal heeft het CBS publikaties het licht doen zien over „moeilijk vervulbare vraag naar arbeidskrachten”¹⁾, waarin op grond van enquêtes cijfers worden verstrekt over ondernemingen met en zonder wervingsproblemen, over moeilijk vervulbare vacatures naar beroepsgroep en geslacht van de gezochte arbeidskrachten en nog enkele andere „crossings”. In oktober 1976 waren er 88.000 moeilijk vervulbare vacatures en in oktober 1977 ruim 92.000. Dit cijfermateriaal betreft aantallen personen die ondernemers nu of binnen een maand wilden aantrekken op plaatsen waarbij zij in de laatste drie maanden voor de enquêtedatum wervingsproblemen hadden. Heel belangrijk daarbij lijkt mij de volgende opmerking. Bij de gerapporteerde cijfers behoeft het niet „in alle gevallen te gaan om arbeidsplaatsen die op dat moment onbezette waren; bij de personeelswerving wordt immers veelal geanticipeerd op toekomstig verloop en op veranderingen van functie binnen het bedrijf Vacature is dus niet volledig identiek met onbezette arbeidsplaats”²⁾.

Vooraf omdat de in de enquêtes vermelde vacatures niet volledig identiek behoeven te zijn met vacante arbeidsplaatsen is het tegenover elkaar zetten van werklozen en vacatures een nogal riskante zaak. Een werkloze arbeider betekent produktieverlies. Als je hem weer aan het werk krijgt, stijgt het bruto nationaal produkt met wat hij produceert. Een vacature behoeft in het algemeen niet te duiden op produktieverlies. Het is een intentie aan de kant van een ondernemer; vacatures behoeven vaak geen fysiek bestaan te hebben in de vorm van een onbemande arbeidsplaats³⁾.

Misschien is het relevanter om tegenover elkaar te plaatsen werklozen en onbezette machine-uren, i.p.v. werklozen en openstaande aanvragen. Ongebruikte machinecapaciteit betekent wel derving van produktie. De asymmetrie tussen werklozen en openstaande aanvragen moet meer worden geaccentueerd dan de symmetrie tussen deze begrippen. Misschien overdrijf ik dan naar de andere kant, maar enkele uitspraken van werkgeverszijde zijn daarvoor de aanleiding. In *Onderneming* 4) pleit Van Veen voor „een ambitieuze poging . . . om het aantal openstaande vacatures in de komende twee jaar met de helft — 50.000 — te verminderen en daarmee dus

ook een behoorlijke deuk in het werkloosheidscijfer te slaan”. Onderdelen van zijn actieplan zijn o.m. het verkleinen van de afstand tussen bedrijven die mensen zoeken en mensen die werk zoeken. Ook noemt hij het aanmoedigen van bedrijven mensen in dienst te nemen die potentieel geschikt zijn voor een functie, maar die eerst nog een aanvullende opleiding binnen of buiten het bedrijf nodig hebben.

Het plan lijkt mij te ambitieus, zeker gezien de tijdsperiode waarin het moet plaatsvinden. Wordt zo'n plan geboren omdat men te gemakkelijk de symmetrie tussen werklozen en vacatures onderschrijft? Er zal dieper moeten worden gegraven. De aansluitingsproblematiek op de arbeidsmarkt raakt veel aspecten van onze huidige samenleving. Ik beperk mij op deze plaats tot het aanstippen van een zevental oorzaken voor de aansluitingsproblematiek 5)6).

- a) Openstaande aanvragen, moeilijk vervulbare plaatsen zullen blijven bestaan zolang relatieve beloningsverschillen star en onbeweeglijk zijn: als ondernemers klagen over het feit dat te weinigschoolverlaters de Franse taal in voldoende mate beheersen, en men zoekt lieden die deze taal machtig zijn, waarom betaalt men schoolverlaters met Frans in hun pakket dan niet wat meer?
- b) Er zijn vaak te weinig prikkels voor ondernemers om in bedrijven algemene vaardigheden aan te leren, en waarschijnlijk niet zonder reden. Het investeren in algemeen bruikbare vaardigheden bij personeel levert voor ondernemers risico's op als op deze wijze getraind personeel bij de concurrentie gaat werken. Vandaar dat Van Veen voor aanvullende opleidingen een tegemoetkoming van de overheid nodig acht.
- c) Ondernemers zullen bij bepaalde werkzoekenden niet gauw overgaan tot het bijbrengen van meer bedrijfs-specifieke vaardigheden. Vooral bij jongere vrouwen en ouderen in het algemeen loopt zo'n investering in menselijk kapitaal gevaar, omdat de „pay-off”-periode van zo'n investering te klein is. Ondernemers discrimi-

neren hier op puur economische gronden.

- d) Ondernemers discrimineren misschien ook nog steeds op minder goede gronden: waarschijnlijk zijn er nog steeds beroepen waar geen vrouwen worden geaccepteerd of waar geen kleurlingen worden aangenomen.
- e) Water opscholende opleidingsinstituten wordt gedoecerd, behoeft niet steeds overeen te stemmen met de wensen van ondernemers. De leerstof wordt gedeeltelijk en vertraagd aangepast aan nieuwe ontwikkelingen aan de vraagzijde van de arbeidsmarkt.
- f) Schoolverlaters zullen niet de eerste de beste baan willen accepteren. Zij zullen wat tijd investeren in het zoeken naar informatie over de voor hen meest geschikte banen. Als alle schoolverlaters van dit jaar in juni jl. 3 weken naar een baan gezocht hebben, en daarna gedurende 12 weken ergens gewerkt hebben, dan is het werkloosheidspercentage onder de schoolverlaters over deze 15 weken gelijk aan 20%!
- g) Last, but not least: de invloed van uitkeringen op de prijs van vrije tijd.

Deze lijst van factoren kan gemakkelijk worden aangevuld; ik streef hier geen volledigheid na. Het gaat mij erom te accentueren dat de aansluitingsproblematiek niet zo eenvoudig is als wel eens wordt gedacht bij het tegenover elkaar plaatsen van de 200.000 werklozen en de 92.000 moeilijk vervulbare vacatures. Plannen om „binnen twee jaar” het aantal openstaande aanvragen met de helft te reduceren, lijken mij tot mislukken gedoemd. De aansluitingsproblematiek grijpt daarvoor te veel in op allerlei aspecten van onze samenleving. En, bovendien acht ik het voor een goed beleid zeer wenselijk dat het CBS zich niet beperkt tot het berekenen van de *bestanden* aan openstaande aanvragen. Ik dacht dat om wervingsproblemen bij ondernemers te analyseren ook inzicht zou moeten worden verschaft in de *tijdsduur* gedurende welke vacatures niet vervuld worden.

W. Sidde

1) *Sociale Maandstatistiek*, jaargang 25, no. 10, oktober 1977, blz. 724 e.v. en jaargang 26, no. 7, juli 1978, blz. 546, blz. 569-572.

2) *Sociale Maandstatistiek*, oktober 1977, blz. 726.

3) Zie vooral de bijdrage van professor Robert Hall, M.I.T. in de conferentie georganiseerd in Washington, april 1978 door het Bureau of Labor Statistics.

4) *Onderneming*, weekblad van het Verbond van Nederlandse Ondernemingen VNO, 17 november 1978.

5) Zie ook de oriënterende notitie inzake het vraagstuk van onderlinge aansluiting van vraag en aanbod op de arbeidsmarkt voor de Raad van de Arbeidsmarkt, Sociaal Economische Raad, 1978.

6) In recente leerboeken over de macro-economie kom je soortgelijke opsommingen tegen. Een goed boek in dit verband is R. J. Gordon, *Macroeconomics*, Little, Brown and Company, 1978.

Universeel en interdisciplinair

De Nobelprijs voor de economie voor Prof. Dr. Herbert A. Simon

PROF. DR. A. BOSMAN

*Deze week is in Stockholm aan Prof. Dr. Herbert A. Simon de Nobelprijs voor de economie uitgereikt. De bijdragen van Simon aan de ontwikkeling van de economische wetenschap liggen op velerlei gebied. Dr. A. Bosman, hoogle-
raar bedrijfseconomie aan de Rijksuniversiteit van Groningen, gaat in dit artikel in op enkele van de bijdragen die hij het meest belangrijk acht. Tevens probeert hij aan te geven welke invloeden van het werk van Simon in de toekomst op de economische wetenschap te verwachten zijn.*

1. Inleiding

De toekenning van de Nobelprijs voor de economie in 1978 aan Prof. Dr. Herbert A. Simon zal waarschijnlijk vele economen verbazen. De samenstelling van de reeks prijswinnaars tot dit jaar, wellicht met uitzondering van de winnaars in 1975, T.C. Koopmans en L.V. Kantorovich, wordt gekenmerkt door personen met een grote naam op het gebied van de ontwikkeling van de algemene economie en de econometrie. In het werk van Simon heeft de nadruk gelegen op het onderdeel dat in Nederland de bedrijfseconomie wordt genoemd. Zijn werk wordt gekenmerkt door een grote veelzijdigheid, die o.a. tot uitdrukking komt in het feit dat hij een eredoctoraat heeft in de natuurkunde, in de technische wetenschappen, in de filosofie en in de economie. Het eredoctoraat in de economie werd hem in 1973 verleend door de economische faculteit van de Erasmus Universiteit. Verder heeft Simon een Ph. D. in de politieke wetenschappen, was hij tot 1966 hoogle-
leraar in „Administration” aan de Graduate School of Industrial Administration, Carnegie Institute of Technology en is hij sinds dat jaar „Richard King Mellon professor” in de informatica en in de psychologie aan de Carnegie Mellon universiteit te Pittsburgh.

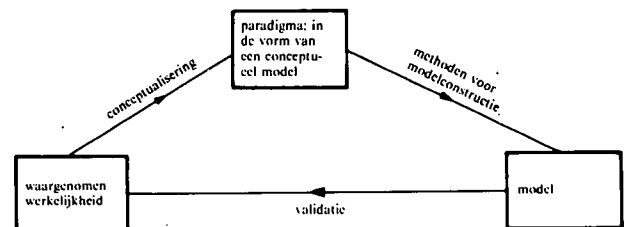
Het is de veelzijdigheid die Simon maakt tot een groot en universeel beoefenaar van de wetenschap. Terecht heeft de Zweedse academie voor wetenschappen dit feit onderkend en hem de Nobelprijs voor de economie toegekend. Ik zal trachten in dit artikel dit standpunt te staven. Juist echter de veelzijdigheid van Simons werk maakt het onmogelijk een voor alle punten van dit werk verantwoord overzicht te geven in een artikel. Ik zal mij daarom beperken tot die punten die ik voor de economie het belangrijkste acht. Met voetnoten zal ik naar andere werkzaamheden verwijzen. In de volgende paragraaf zal ik m.b.v. de methodologie trachten aan te geven op welke twee gebieden het werk van Simon de economie het sterkst heeft beïnvloed. In de paragrafen drie en vier worden die twee gebieden nader uitgewerkt. In par. 5 zal ik trachten

enkele van de mogelijke te verwachten invloeden van het werk van Simon op de economie te schetsen.

2. Methodologische plaatsbepaling

Voor het aangeven van de noodzakelijke stappen voor het construeren van theorieën of modellen of voor een beschrijving van het proces van verklaren wordt vaak gebruik gemaakt van de z.g. modelcyclus. Zoals ik elders heb uiteengezet, kunnen er echter verschillende modelcycli worden onderscheiden 1). Het onderscheid tussen die modelcycli wordt bepaald door wat men in navolging van Kuhn het paradigma van de betrokken wetenschap zou kunnen noemen 2). De rol van het paradigma kan m.b.v. figuur 1 worden weergegeven.

Figuur 1

In figuur 1 zijn drie activiteiten en drie toestanden in een bepaalde samenhang geplaatst 3). Van de drie activiteiten die worden genoemd, nl. conceptualisering, methoden voor modelconstructie en validatie, heeft het werk van Simon vooral betrekking op de eerste twee. Het opvallende daarbij is dat Simon bewust heeft getracht relaties tussen beide activiteiten te construeren, zoals ik in de volgende paragrafen zal aantonen. Eveneens opvallend, in elk geval afwijkend van de meestal „normale” gang van zaken, is dat Simon bij de constructie van die relaties meestal uitgaat van de conceptualisering, of het, door hem gekozen paradigma. Nu heeft de wetenschap zich tot nu toe veel uitvoeriger bezig gehouden met het ontwikkelen van methoden voor modelconstructie, gegeven een expliciet of impliciet gekozen paradigma, dan met de vraag hoe paradigma's moeten worden geformuleerd.

1) Het is in het kader van dit artikel niet de plaats de functie en de rol van methodologische ontwikkelingen binnen de bedrijfseconomie te schetsen. De belangstellende lezer wordt verwezen naar A. Bosman: *Een meta-theorie over het gedrag van organisaties*, Leiden, H.E. Stenfert Kroese, 1977.

2) Th. S. Kuhn, *The structure of scientific revolutions*, Chicago, University Press, 1970.

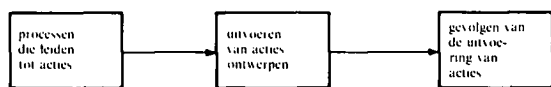
3) De figuur is ontleend aan diverse publikaties van I. I. Mitroff e.a.; zie A. Bosman, t.a.p., hfst. 3.

Of zoals Kuhn het stelt: „Closely examined, whether historically or in the contemporary laboratory, that enterprise (het toepassen van de methoden voor modelconstructie, A.B.) seems an attempt to force nature into the preformed and relatively inflexible box that the paradigm supplies. No part of the aim of normal science is to call forth new sorts of phenomena; indeed those that will not fit the box are often not seen at all” 4). Gezien deze ommissie heeft het zin vast te stellen welke overwegingen Simon hebben geleid tot het formuleren van een ander paradigma. De overwegingen, zo men wil hypothesen, die ik noem geven een onjuist beeld in die zin dat ze, voor zover ik kan nagaan, in de loop der tijd zijn ontstaan en derhalve op bepaalde momenten in het werk van Simon een verschillende rol hebben gespeeld. Voorts gaat het hier om mijn interpretatie van de uitgangspunten in het werk van Simon, die ongetwijfeld op bepaalde punten kan worden aangevuld.

Ik ben van mening dat het wetenschappelijke werk van Simon kan worden getypeerd door de volgende uitgangspunten.

a. Simon gaat ervan uit dat de structuur van problemen in het algemeen het beste kan worden beschreven door hiërarchische, bijna ontbindbare (nearly decomposable) systemen. De delen van deze systemen worden gekenmerkt door: „systems of the sort discussed are highly complex, so complex that it is seldom possible to deduce their properties by mathematical means. Instead we must resort to experiments in order to understand them. Once we understand one of these systems, however, we often find it to be disappointingly simple. Abstracting from details a problem solver can be described in terms of just a handful of simple, commonsensical, heuristic devices. The task of science is not to bedazzle, but to explain – to show that what we thought complex is, when viewed from the proper vantage point, trivially simple” 5).

b. De verschijnselen die een wetenschap wenst te verklaren, kunnen als volgt in drie categorieën worden onderverdeeld:

In tegenstelling tot wat in het merendeel der sociale wetenschappen is gebeurd, en gelet op het uitgangspunt onder a geformuleerd, heeft Simon gekozen voor een startpunt voor het proces van verklaren bij de processen die leiden tot acties. Dit verklaart onder meer de relaties die hij legt tussen verklaren en ontwerpen (design) en tussen verklaren en voor-schrijven 6).

c. Een streven het proces van verklaren te generaliseren. Simons werk geeft vrijwel altijd hoofdlijnen op een breed gebied van toepassingen weer. De door hem gehanteerde hypothesen zijn niet axiomatisch van aard, maar hij tracht die aan de werkelijkheid te ontlelen of ze daarin te kunnen plaatsen. Hij volgt derhalve geen kenobject-gebonden aanpak van problemen, maar stelt zich duidelijk, zoals men het nu formuleert, interdisciplinair op.

Deze drie uitgangspunten hebben ertoe geleid dat Simon vanaf het begin van zijn wetenschappelijk onderzoek vooral aandacht heeft geschonken aan de processen die leiden tot acties (zie bovenstaande figuur). In zijn werk op het gebied van organisatietheorieën betekende dit dat hij onderzocht welke variabelen het proces van beslissen in organisaties beïnvloeden 7). Dit leidde hem tot het formuleren van een afwijkend paradigma over de inhoud van het rationele handelen. Om aan dit paradigma een inhoud te geven was hij gedwongen andere dan in de economie gebruikelijke methoden voor modelconstructie of onderzoek te construeren. De twee gebieden waarop Simons werk m.i. de economie heeft beïnvloed zijn dan ook: die van de keuze van de inhoud van het rationele handelen en de methoden van onderzoek om het rationele handelen van een inhoud te voorzien.

3. Keuze van het paradigma: beperkt rationeel handelen

Niet ontkend kan worden dat ook in Nederland in de economie regelmatig aandacht is en wordt geschonken aan het begrip rationeel handelen 8). Ook bij Simon komt men een veelheid van definities tegen. Ik citeer: „a decision may be called „objectively” rational if *in fact* it is the correct behavior for maximizing given values in a given situation. It is „subjectively” rational if it maximizes attainment relative to the actual knowledge of the subject. It is „consciously” rational to the degree that the adjustment of means to ends is a conscious process. It is „deliberately” rational to the degree that the adjustment of means to ends has been deliberately brought about. A decision is „organizationally” rational if it is oriented to the organization’s goals; it is „personally” rational if it is oriented to the individual’s goal” 9). Uit dit citaat blijkt duidelijk dat het begrip rationeel verschillende aspecten heeft en met een groot aantal bijvoeglijke naamwoorden kan worden voorzien, zonder dat ook in dat geval duidelijk is wat men precies bedoelt. De essentie van het door Simon gekozen paradigma t.a.v. het rationeel handelen kan worden aangegeven met de woorden beperkt (bounded) of procedureel (procedural) rationeel handelen 10). Het kenmerkende ervan is dat het inhoudelijk, als een proces (zie de vorige paragraaf), moet worden beschreven. De noodzaak tot het beschrijven opent de mogelijkheid een aantal relevant geachte aspecten in de beschouwing te betrekken 11). Op die wijze wordt het tevens mogelijk aan de term interdisciplinair een concrete inhoud te geven. Aspecten die Simon bij het analyseren van beslissingsproblemen vrijwel altijd in de beschouwing betreft, zijn:

- de relaties tussen persoonlijke doeleinden en motieven en de doeleinden van de organisatie;
- de beperkte capaciteit van de mens bij het verwerken van data en het analyseren van problemen.

Deze twee punten bieden Simon de mogelijkheid de economie te verbinden met de sociologie, de psychologie en via de cognitieve psychologie met de informatica. Een van de belangrijkste begrippen die hij voor het leggen van die verbandingen gebruikt is het *aspiratieniveau*. Probleemoplossers, in

4) Th.S. Kuhn, t.a.p., blz. 24.

5) Het citaat is ontleend aan de inleiding van *Representation and meaning*, (eds. H.A. Simon en L. Siklosy), Englewood Cliffs, Prentice-Hall, 1972. Een aantal zinnen uit de tekst is ingekort en op een andere dan de oorspronkelijke wijze samengevoegd. Voor een vergelijkbaar standpunt, zie H.A. Simon, *The sciences of the artificial*, Cambridge, MIT Press, 1969. Een Nederlandse vertaling van deze publikatie is verschenen onder de enigszins misleidende titel van *Psychologie en systeemtheorie*, Utrecht, Aula nr. 569, 1976.

6) Zie *The sciences of the artificial*, t.a.p.

7) De grondslagen voor deze benadering zijn gelegd in H.A. Simon, *Administrative behavior*, New York, vele drukken.

8) Een klassiek werk in het Nederlandse taalgebied is P. Hennipman, *Economisch motief en economisch principe*, Amsterdam, NV Noord-Hollandse Uitgeversmaatschappij, 1945.

9) H.A. Simon, *Administrative behavior*, New York, The Free Press, 1965, blz. 76/77.

10) De term en het begrip beperkt rationeel handelen heeft Simon vooral beschreven en van een inhoud voorzien in het samen met J.G. March geschreven boek *Organizations*, New York, John Wiley, 1961. De term procedureel rationeel gebruikt hij vooral de laatste jaren; zie H.A. Simon, *From substantive to procedural rationality*, in S. Latsis (ed.), *Method and appraisal in economics*, Cambridge University Press, Londen, 1976; vrijwel hetzelfde artikel staat in T. J. Kastelein e.a. (eds.), *25 years of economic theory*; Leiden, Martinus Nijhoff Social Sciences Division, 1976.

11) Simon heeft in een groot aantal artikelen dit punt verder uitgewerkt. Voor zover het vergelijkingen met de economie betreft, wordt men verwezen naar H.A. Simon, *Theories of decision-making in economics and behavioral science*, *American Economic Review*, vol. 49, 1959, blz. 253–283; H.A. Simon, *Rationality as process and as product of thought*, *American Economic Review*, Papers and Proceedings of the 19th Annual Meeting of the American Economic Association, 1977.

casu beslissers, streven niet naar het optimum van een waardefunctie, noch beschikken zij over alle data voor het specificeren van alle alternatieven waaruit kan worden gekozen, zoals twee in de economie nogal veel voorkomende veronderstellingen willen doen geloven. Simon gaat ervan uit dat een probleem is opgelost als één of meer van de alternatieven endogene variabelen opleveren die voldoen aan een gewenste waarde, het aspiratieniveau. Is dit niet het geval, of acht men de data te onbetrouwbaar, kan kunnen zoekprocessen naar andere alternatieven worden gestart.

Aan de noodzaak tot het beschrijven van wat als rationeel wordt beschouwd bij het beperkt rationeel handelen kan op verschillende manieren worden voldaan. Ik zal er drie beschrijven, die ook alle drie een, zij het een in de tijd verschillende, rol hebben gespeeld bij het onderzoekwerk van Simon (zie de volgende paragraaf).

1. Men kan uiteraard het proces van beperkt rationeel handelen formeel beschrijven m.b.v. de wiskunde (2). Een dergelijke beschrijving geeft geen verklaring, als men ten minste het uitgangspunt van Simon (zie par. 2) accepteert. In bijna ontbindbare systemen kan, per definitie, de samenhang tussen de delen niet worden geschat. Die samenhang ontstaat door de invloed van de omgeving, door het ontbreken van data en door de complexiteit van het probleem. Een samenhang wordt van geval tot geval door de procedures bepaald.

2. Men kan bij het definiëren van rationeel handelen risico en onzekerheid in de beschouwing betrekken door te veronderstellen dat de beslisser de verwachtingswaarde van een stochastische nutsfunctie optimaliseert. Deze benadering die wel de benadering van de mathematische psychologie wordt genoemd, heeft de laatste decennia ook de aandacht van vele economen getrokken (3). Onderzoek heeft de laatste jaren echter uitgewezen dat beslissers zich niet gedragen overeenkomstig de optimale beslissingsregels die de mathematische psychologie voorschrijft (4). Een van de bezwaren die men tegen de mathematische psychologie, in de gebruikelijke vorm, kan aanvoeren is, dat geen rekening wordt gehouden met het feit dat beslissers juist de beslissingsprocedures wijzigen op grond van risico en onzekerheid waarmee ze bij het oplossen van problemen worden geconfronteerd (5). Coombs c.s. onderkennen dit als ze opmerken: „Because, according to Simon's view, each complex decision problem is reformulated by the individual, the model must characterize the subjective process of defining the problem. To do so, a theory describing the cognitive processes involved in the reformulation of a decision problem is required. This requirement has resulted in a shift in emphasis from motivation to cognition as the psychological basis of a theory of choice” (6).

3. Men kan het nemen van beslissingen beschouwen als het oplossen van een probleem, waarbij men zich de vraag kan stellen hoe mensen problemen in de praktijk, gegeven het ontbreken van voldoende data en voldoende capaciteit voor het verwerken van data, oplossen. Simon heeft zich, vooral in samenwerking met A. Newell, de laatste 15 jaren uitvoerig beziggehouden met dit onderdeel van de cognitieve psychologie. De computer is bij dit onderzoek een belangrijk hulpmiddel. Gezien de vraagstelling en de complexiteit van het probleem ligt het voor de hand dat het onderzoek in eerste instantie er vooral op was gericht vast te stellen hoe mensen de z.g. goed gestructureerde problemen oplossen (7). Zoals Michon c.s. terecht constateren zijn Newell en Simon „er geenszins in geslaagd duidelijk te maken of en in hoeverre hun theorie als beschrijvingskader kan dienen voor een meer algemene theorie over het denken” (8). Wel kan worden geconstateerd dat het onderzoek van Newell en Simon vele nuttige bijdragen heeft geleverd aan het ontwikkelen van onderzoeksmethoden voor de analyse van slecht gestructureerde problemen. Het moet echter worden betreurd dat Simon zelf tot nu toe weinig of geen aandacht heeft geschonken aan de problematiek van het vertalen van de gevonden resultaten in methoden voor het analyseren van concrete beslissingsproblemen in organisaties (9).

4. Methodes voor onderzoek

De noodzaak de term rationeel in het begrip „beperkt rationeel” te beschrijven is bepalend geweest voor het grootste deel van het onderzoekwerk van Simon. Het risico en de beperktheid van elke classificatie acceptierend, zou ik drie fasen in het onderzoekwerk van Simon willen onderscheiden. Ik zal de drie fasen niet van tijdsaanduidingen voorzien, omdat ze voor een deel in elkaar overlappen. De fasen worden gekenmerkt door het meer en meer consequent toepassen van de door mij in par. 2 genoemde uitgangspunten, daaraan de conclusie verbindend dat de in de economie gebruikelijke methoden voor onderzoek, in het bijzonder die van de econometrie en de wiskunde, niet bij machte zijn adequate antwoorden te verschaffen. Dit leidde tot de noodzaak andere methoden voor onderzoek, in het bijzonder de simulatie, te ontwikkelen.

a. De eerste fase van onderzoek kan het beste worden omschreven als een poging de in de economie en in de andere sociale wetenschappen gebruikelijke methoden voor onderzoek toe te passen op de in de vorige paragraaf omschreven problematiek van het beperkt rationeel handelen in organisaties (20). Simon zelf maakt in *Models of man* de volgende onderverdeling

- „1. essays concerned with *interpersonal influence* and the underlying concept of causation required for the operational definition of influence;
2. essays concerned with *interaction processes* in social groups;
3. essays concerned with „*the decision to belong*” — the so-called inducements-contributions theory of motivation for group membership;
4. essays concerned with the nature of *human rationality*, and the interaction of rational and nonrational in human decision making” (21).

In de eerste groep van artikelen staat het begrip causaliteit vooral in relatie met de econometrische methode, in het bijzonder de identificatieproblematiek, centraal. In de andere groepen wordt m.b.v. de wiskunde veelal aangetoond tot welke consequenties het doorbreken van bepaalde gebruikelijke veronderstellingen kan leiden.

b. Het werk in de eerste fase wordt voorts getypeerd door het ontbreken van enige verwijzing naar concrete toepassingen op de beslissingsproblematiek van organisaties. In de tweede periode vindt men die toepassingen wel. Deze periode wordt gekenmerkt door onderzoek m.b.v. econometrie, sta-

12) Voor een goede beschrijving van deze aanpak, zie J. Lesourne, *A theory of the individual for economic analysis*, Amsterdam, North-Holland Publishing Company, 1977.

13) Een goede inleiding geven C. H. Coombs, R. M. Dawes en A. Tversky, *Mathematical psychology*, Englewood Cliffs, Prentice-Hall, 1970.

14) Zie voor een bespreking van deze onderzoeken de in de voetnoten 10 en 11 genoemde artikelen van Simon uit de jaren zeventig.

15) Ik hanteer het woord gebruikelijk, omdat de aanpak van Simon ook wel tot de mathematische psychologie wordt gerekend.

16) C.H. Coombs c.s., t.a.p., blz. 144.

17) Over dit onderzoek is een massa aan publikaties verschenen. De belangrijkste en meest omvattende is ongetwijfeld A. Newell en H.A. Simon, *Human problem solving*, Englewood Cliffs, Prentice-Hall, 1972.

18) J. A. Michon, E. G. J. Eijkman en L. F. W. de Klerk (red.), *Handboek der psychonomie*, Inleiding, Deventer, Van Loghum Slaterus, 1976, blz. 8.

19) Het is vooral J. G. March die aan dit probleem relatief veel aandacht heeft geschonken. Bekend in de economie is de publikatie van hem met R.C. Cyert, *A behavioral theory of the firm*, Englewood Cliffs, Prentice-Hall, 1963, waarin een concrete uitwerking van het werk van Simon en March wordt gegeven. Zie voor een meer recente publikatie J.G. March en J.P. Olson (eds.), *Ambiguity and choice in organizations*, Bergen, Universitetsforlaget, 1976.

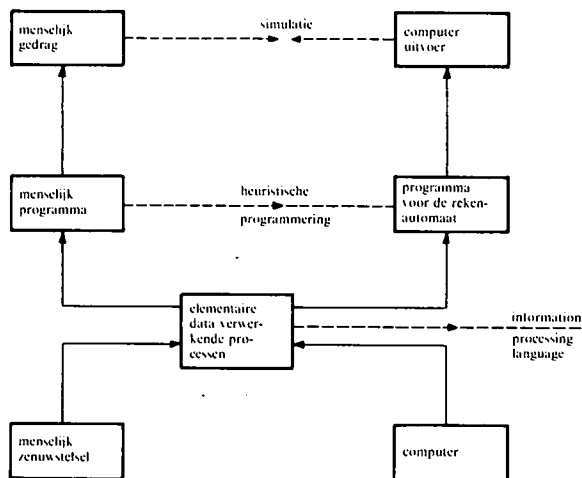
20) In H.A. Simon, *Models of man*, New York, John Wiley, 1957 vindt men een goed overzicht van de inhoud en de resultaten van dit onderzoek.

21) *Models of man*, t.a.p., blz. 1/2.

tistisch en wiskunde om te komen tot een beschrijving van beslissingsprocessen op geaggregeerd niveau. De z.g. lineaire beslissingsregels die hiervan o.a. het resultaat waren, geven een goed voorbeeld van een poging modelconstructie, beperkte data en het specificeren van alternatieven op het niveau van voor te schrijven globale beslissingsregels te integreren 22).

c. Reeds in het midden van de jaren vijftig begint Simon met het werk dat het belangrijkste deel van zijn onderzoeksactiviteiten heeft bepaald, met name het onderzoek van denkprocessen m.b.v. computers. De basisinhoud van een dergelijk onderzoek kan het beste worden weergegeven door figuur 2, 23). In die figuur heb ik op drie plaatsen bij de pijlen termen vermeld, waarop het onderzoek van Simon betrekking heeft of heeft gehad. In het onderste deel van de figuur staat een pijl naar de term „information processing language” (IPL). Newell en Simon citerend: „We conclude that a list-processing language like IPL is a (weak) psychological theory. It is an assertion that the elementary information processes that will be discovered to underlie human behavior are easily constructable from the instructions of the list-processing language 23). Aangezien in de tijd dat Newell en Simon, daarbij overigens de eerste jaren gesteund door J.C. Shaw, met hun onderzoek begonnen de gebruikelijke programmeertalen niet over lijstfaciliteiten beschikten, werd voor dit onderzoek een afzonderlijke taal ontwikkeld 24). Door de ontwikkeling van de hogere programmeertalen, waaronder de z.g. simulatietalen, bestaat de noodzaak voor het construeren van afzonderlijke talen, althans voor zover ik dat op dit moment kan overzien, niet meer.

Figuur 2

Een zeer belangrijke inbreng van Simon heeft gelegen op het gebied van de z.g. heuristische programmering. De heuristische programmering kan worden onderscheiden in twee deelgebieden, die ik de heuristische programmering in enge zin (hpe) en die in ruime zin (hpr) heb genoemd 25). De heuristische procedures kunnen de deductiefase van de methode van onderzoek — simulatie — worden genoemd 26). De hpr's zijn het terrein waarop Simon zijn aandacht heeft gericht. Het belangrijkste programma dat hij, met Newell en Shaw, op dit gebied heeft ontwikkeld is dat van de General Problem Solver (GPS). Dit programma tracht d.m.v. een partitionering en een z.g. „middel-doel analyse” problemen op te lossen. De „middel-doel analyse” is een aanpak, waarbij het verschil tussen een gewenste toestand en een bereikte toestand wordt vastgesteld, en vervolgens wordt nagegaan in hoeverre het verschil tussen die twee toestanden kan worden gereduceerd of kan worden opgeheven door een pakket van instrumenten dat op deze mogelijke verschillen is gedefinieerd 27). Simon heeft reeds op een relatief vroeg moment de betekenis van de hpr's voor het oplossen van beslissingsproblemen in organisaties gepropageerd 28). Naar mijn mening is dit mo-

ment te vroeg geweest, omdat de betekenis van dit programma voor het oplossen van slecht gestructureerde problemen door Simon is overschat 29).

Simon heeft als één van de eersten het belang van simulatie als methode voor onderzoek onderkend. Uit figuur 2 blijkt dat hij de simulatie wil toepassen op twee gebieden, die normaal geen onderwerp van onderzoek m.b.v. simulatie zijn, nl.:

- trachten m.b.v. simulatieprogramma's omstandigheden te scheppen waarmee de beslisser in zijn normale doen ook wordt geconfronteerd. Simulatie is dan als het ware een methode voor het waarnemen, bijvoorbeeld i.p.v. het uitvoeren van experimenten. De IPL in figuur 2 vertegenwoordigt die functie;
- het beschrijven van de werkelijkheid door deze te kopiëren m.b.v. een model. De techniek van de simulatie opent de mogelijkheid een dergelijke beschrijving zodanig in detail te geven, dat het argument dat de voor het onderzoek noodzakelijke aggregatie van data en variabelen, relevante relaties doet verdwijnen, niet meer opgaat. Juist deze vorm van aggregatie is in de economie nog vrij uitzonderlijk. De toekomst zal nog moeten aantonen in hoeverre simulatie als methode voor onderzoek via deze benadering (zie ook uitgangspunt b in paragraaf 2) kan worden toegepast.

Aan het gebruikelijke toepassingsgebied van simulatie, met name het terrein waarop m.b.v. analytische methoden door de combinatoriek of andere redenen van numerieke of conceptuele aard geen oplossing kan worden gevonden, heeft Simon relatief weinig aandacht besteed 30).

5. Mogelijke gevolgen voor de economie

Zoals ik in de voorgaande paragrafen reeds heb opgemerkt, moet Simons invloed op de economie in eerste instantie worden gezocht op het terrein van de conceptualisering (zie figuur 1). Zoals hij zelf recent heeft opgemerkt: „The study of procedural rationality in circumstances where attention is scarce, where problems are immensely complex, and where crucial information is absent presents a host of challenging and fundamental research problems to anyone who is interes-

22) Zie voor de bekendste publikatie uit deze periode, C.C. Holt, F. Modigliani, J.F. Muth en H.A. Simon, *Planning production, inventories, and work force*, Englewood Cliffs, Prentice-Hall, 1960.

23) De figuur is met enige wijzigingen ontleend aan A. Newell en H.A. Simon, *Computers in psychology*, in R.D. Luce, R.R. Busch en E. Galanter (eds.), *Handbook of mathematical psychology*, vol. 1, New York, John Wiley, 1963, blz. 423.

24) A. Newell, F.M. Tonge, E.A. Feigenbaum, B.F. Green Jr. en G.H. Mealy, *Information processing language — V manual*, second edition, Englewood Cliffs, Prentice-Hall, 1965.

25) A. Bosman, t.a.p., blz. 176.

26) A. Bosman, t.a.p., hfst. 7.

27) Een voorbeeld van de toepassing van dit programma heb ik gegeven in A. Bosman, *Heuristische programmering — een recente ontwikkeling op het gebied van de simulatie*, *Maandblad voor Accountancy en Bedrijfshuishoudkunde*, jrg. 39 (1965), nr. 2/3.

28) Zie b.v. H.A. Simon, *The new science of management decision*, New York, Harper and Brother Publishers, 1960, waarin hij het onderscheid tussen programmeerbare en niet programmeerbare beslissing introduceert.

29) Zie ook mijn opmerking aan het einde van par. 3 onder punt 3. Er kan tussen beide constatering een verband worden gelegd. Zie voor een beschouwing over de relevantie van de heuristische programmering voor het beslissen in organisaties, H.K. Klein, *Heuristische Entscheidungsmodelle*, Wiesbaden, Verlag Dr. Th. Gabler, 1971.

30) Het gehele gebied van de toepassing van heuristische programmering, zowel dat van de hpe's als de hpr's wordt ook wel aangeduid als het terrein van de kunstmatige intelligentie (artificial intelligence); zie voor een publikatie op het terrein van de hpe's: N.J. Nilsson, *Problem-solving methods in artificial intelligence*, New York, McGraw-Hill Book Company, 1971; voor een publikatie waarin meer aandacht wordt geschonken aan de hpr's: J.R. Slagle, *Artificial intelligence: the heuristic programming approach*, New York, McGraw-Hill Book Company, 1971.

De financiering van de Europese Gemeenschappen

D.G. SCHENK*

De begroting van de Europese Gemeenschap voor 1979 zal ruim 14 mrd. ERE ofwel bijna f. 40 mrd. bedragen. Hoewel dit ten opzichte van de nationale begrotingen van de lidstaten geen buitengewoon hoog bedrag is, is er toch aanleiding de financiële huishouding van de Gemeenschap eens onder de loep te nemen. De auteur besteedt in onderstaand artikel aandacht aan recente ontwikkelingen die zich aan de inkomsten- en aan de uitgavenzijde van de EG-begroting hebben voltrokken, alsmede aan mogelijke toekomstige ontwikkelingen. Daarbij gaat het vooral om de vraag of een beperking van het aandeel van de landbouwsector in de totale uitgaven kan worden bereikt.

Grootte van het EG-budget

De begroting van de Europese Gemeenschappen voor 1979 zal ruim 14 mrd. nieuwe rekeneenheden (ERE), ofte wel bijna f. 40 mrd. bedragen. Dit is op het eerste gezicht een enorm bedrag maar de betekenis ervan daalt aanmerkelijk indien het aan andere grootheden (nationale begrotingscijfers, bevolking e.d.) wordt gerelateerd.

ted in the rational allocation of scarce resources" 31). De keuze van het paradigma van het beperkt rationeel handelen betekent dat de economie het algemeen aanvaarde paradigma van objectief of subjectief rationeel handelen moet loslaten en de belangstelling moet richten niet op het vraagstuk van welke beslissingen worden genomen, maar *hoe* ze worden genomen. Een dergelijke wijziging in programma kan op korte termijn niet worden verwacht. Daarvoor zijn verschillende redenen.

1. Voor de algemene micro-economie zou het betekenen dat het principe van het algemeen evenwicht, de basis van de huidige analyse, zou moeten worden losgelaten. Er zijn weinig aanwijzingen die in die richting wijzen 32).

2. De macro-economie hanteert een beginsel van het rationeel handelen dat overeenstemt met modaal of gemiddeld handelen 33). Alhoewel deze invulling volledig strijdig is met de z.g. micro-grondslagen van de algemeen economische theorie blijkt er in de praktijk van de theorie en de politiek mee te kunnen worden gewerkt. In de figuur in par. 2 onder b fungeert deze vorm van handelen als de verbindende schakel tussen het tweede en derde vak van die figuur.

3. Niet ontkend kan worden, ik heb daarop reeds enkele malen gewezen, dat het door Simon gepropageerde paradigma en de door hem ontwikkelde methoden voor onderzoek

De omvang van de nationale overheidsbegroting van Nederland over 1979 b.v. (ruim 100 miljard gulden) is 2,5 zo groot als die van de EG. Een andere vergelijking in dit opzicht leert dat alleen al met het begrotingstekort van Nederland over 1979 een derde deel van de communautaire begroting kan worden gefinancierd. Gerelateerd aan de omvang van de bevolking blijkt de Gemeenschap slechts een bijdrage van 150 gulden per persoon per jaar ofte wel 40 cent per persoon bruto per dag te vergen. Omdat een gedeelte hiervan weer in de zak van de consument terugkeert, is de netto bijdrage in feite nog lager.

De bijdragenzijde

Aan de bijdragenzijde van de EG-begroting zijn per 1 januari 1978 twee belangrijke wijzigingen opgetreden. In de eerste plaats zijn de vaste bijdragepercentages van de lidstaten verdwenen waardoor de financiële autonomie van de EG is vergroot. Voorts is de EG-begroting m.i.v. 1 januari 1978 op een andere rekeneenheid (t.w. de ERE of mandrekenenheid) gebaseerd.

Grotere financiële autonomie

Het was de bedoeling dat de EG per 1 januari 1978

*) Werkzaam bij de Directie Marktordeningsvraagstukken van het Ministerie van Landbouw en Visserij.

nog niet die resultaten hebben opgeleverd die velen daarvan hebben verwacht en die het mogelijk hadden moeten maken het andere paradigma en de daarbij geëigende methoden voor onderzoek in een ander daglicht te doen stellen. Voortgezet onderzoek zal noodzakelijk zijn om de door Simon aangegeven weg te voltooien, waarbij het zeker nooit zijn bedoeling, noch de mijne, is te suggereren dat de door hem gepropageerde methode de enig juiste zou zijn. Alle methoden hebben hun verdiensten. De toepassing hangt af van de probleemstelling. Bij een interdisciplinaire benadering van de problemen verdienen de door Simon ontwikkelde methoden doorgaans de voorkeur.

A. Bosman

31) H.A. Simon, *Rationality as process and as product of thought* t.a.p., blz. 14.

32) Th. H. Naylor en J. M. Vernon, *Micro-economics and decision models of the firm*, New York, Harcourt, Brace and World, 1969.

33) Zie voor het begrip modaal handelen, F.J. de Jong, *Over de betekenis van het begrip rationeel handelen in de economie*, Haarlem, De Erven F. Bohn, 1949.

financieel onafhankelijk zou worden. In plaats van vaste bijdragen door de EG-lidstaten zou de financiering van de communautaire begroting voor de volle 100% uit eigen inkomsten of eigen middelen moeten geschieden. Hiertoe zou het pakket van eigen middelen (landbouwheffingen en douanerechten) met een BTW-afracht tot ten hoogste 1% worden uitgebreid.

Hoewel de Raad van Ministers over deze afdracht van BTW-gelden vorig jaar formeel een akkoord bereikte, bleek het uiteindelijk toch niet mogelijk om voor 1 januari 1978 alle aanpassingen tijdig in de nationale wetgeving van ten minste drie lidstaten op te nemen. Hierdoor viel — althans voor één jaar — de BTW als bijdrage-mogelijkheid uit het eigen midden-pakket weg. In plaats daarvan was men genoodzaakt om weer op een bijdrage overeenkomstig de verdeling van het bruto nationaal produkt (BNP) terug te grijpen.

Het bijdragenpakket is nu als volgt (zie tabel 1):

Tabel 1. Bijdragefinanciering van de EG-begroting in mln. ERE

	1978	1979
Landbouwheffingen	2.063 (17%)	2.144 (15%)
Douanerechten	4.833 (39%)	4.746 (35%)
Bijdrage overeenkomstig de BNP-sleutel, resp. BTW	5.330 (44%)	6.811 (50%)
	12.226	13.701
Diverse andere ontvangsten	136	158
Totaal	12.362	13.859

Toch betekent deze oplossing vanuit de EG gezien in tweeërlei opzicht een verbetering t.o.v. het voorheen bestaande financieringsstelsel. In de eerste plaats wordt er door de EG thans naar begrotingsomvang geld opgevraagd in plaats van naar betalingsbehoefte, zoals vroeger het geval was. In de tweede plaats was het tot dusverre zo dat de lidstaten hun bijdrage mochten voldoen door landbouwheffingen en douanerechten aan de EG af te dragen en de rest door middel van een contante storting te overbruggen. In het nieuwe systeem evenwel moeten alle landbouwheffingen en douanerechten, ongeacht de hoogte ervan, aan de EG worden afgedragen *plus* nog een vastgestelde bijdrage overeenkomstig de BNP-sleutel resp. BTW. Er is dus in tegenstelling tot vroeger geen duidelijke nationale limiet meer.

De nieuwe rekeneenheid

Ingaande 1 januari 1978 is de EG-begroting in nieuwe rekeneenheden (ERE) uitgedrukt. De waarde van de ERE wordt dagelijks berekend en wel door de vaste valutacomponenten ervan te waarderen tegen de marktkoersen en de resultaten ervan te sommeren. Omdat de koersen schommelen, ligt ook de ERE-koers niet vast.

Tot voor kort was de communautaire begroting op vaste omrekeningsverhoudingen (gelijk aan de tot en met 1971 bestaande dollarkoers, overeenkomstig de IMF-pariteit) gebaseerd: 1 RE was resp. f. 3,62, DM 3,66, Bfr. 50 enz. De bijdragen van de lidstaten in RE moesten tegen deze oude omrekeningskoersen worden afgerekend. Dit betekende in het geval van Nederland o.a. dat voor elke rekeneenheid f. 3,62 op tafel moest worden gelegd (i.p.v. b.v. f. 2,75 zoals thans voor de ERE), terwijl Engeland voor een rekeneenheid maar £ 0,42 behoefde te betalen (i.p.v. £ 0,65 nu). Het kwam erop neer dat de sterke valutalanden te veel en de zwakke valutalanden te weinig nationale valuta moesten bijpassen. Dit frustreerde het evenwicht in de begrotingsbijdragen (zie kolom 2 van tabel 2) in hoge mate. De ERE en het nieuwe bijdragensysteem brengen hierin verbetering.

Voorlopig zal de ERE door de EG als intern boekhoudinstrument worden gebruikt. De stortingen van de bijdragen en

de uitgaven voor de lidstaten zullen in nationale munt blijven plaatsvinden. Alleen zal er ten behoeve van de financiële verantwoording binnen de EG een omrekening naar ERE geschieden. In de toekomst zal de ERE naar mag worden verwacht een steeds grotere plaats in het pakket van EG-voorzieningen gaan innemen. Wellicht zal deze rekeneenheid ooit nog eens als externe rekeneenheid door de EG-lidstaten worden gebruikt.

Welke bijdragen in 1978?

Vanwege de eerder gereleveerde wijzigingen in de bijdragen is het niet zo gemakkelijk om de bijdragepercentages van de lidstaten van 1977 met die van 1978 te vergelijken. De bijdragepercentages van 1977 b.v. hebben een limitatief karakter. Zij zijn bovendien in een andere rekeneenheid uitgedrukt en moeten dus eerst in ERE worden omgezet. De bijdragepercentages van 1978 zijn indicatief; zij berusten slechts op tevoren opgestelde berekeningen of schattingen. Zij zijn ook niet beperkend. Het is dus best mogelijk dat deze percentages a.g.v. deze ramingen afwijkende realisaties, achteraf heel anders blijken uit te vallen. In tabel 2 worden de procentuele bijdragen in 1977 naast die in 1978 vermeld.

Tabel 2. Procentuele bijdragen der lidstaten aan de communautaire begroting

	Limitatief aandeel in 1977		Indicatief aandeel in 1978 b) (in ERE)
	in oude budget-reken-eenheden	in ERE a) uitgedrukt	
	(1)	(2)	(3)
Nederland	8,6	11	10,7
België	6,1	7,5	7,2
Luxemburg	0,1	0,1	0,1
West-Duitsland	26,2	36	31
Frankrijk	20,1	20	19
Italië	16,7	10,4	13,5
Groot-Brittannië	19,2	12	15,4
Ierland	-0,6	0,4	0,6
Denemarken	2,3	2,6	2,5
	100	100	100

a) Gecorrigeerd op basis van de ERE-koers van 1 juli 1977.

b) Inclusief correcties uit hoofde van art. 131 van het Toetredingsverdrag.

Vergelijking van de kolommen 1 en 2 van tabel 2 geeft aan hoezeer de veranderingen die sinds 1971 in de muntwaarden zijn opgetreden op de bijdragepercentages van 1977 van invloed zijn geweest. Met name West-Duitsland kreunde het afgelopen jaar onder een financieringslast van 36%, maar ook de andere EG-landen met een sterke munt betaalden te hoge bijdragen.

Daarentegen behoefden de meeste andere landen met zwakke munt (vooral Italië en Groot-Brittannië) in 1977 maar relatief beperkte bijdragen ten behoeve van de EG bijeen te brengen. Het aandeel van Groot-Brittannië was het afgelopen jaar b.v. maar 1 punt hoger dan dat van Nederland. Kolom 3 van tabel 2 geeft de bijdragepercentages te zien, die in 1978 als gevolg van het nieuwe financiële systeem zullen ontstaan. Over de gehele lijn zijn nu verbeteringen te bespeuren.

De landen met zwakke munt moeten meer betalen en het Duitse aandeel loopt tot ongeveer 30% terug, hetgeen ook meer met de werkelijke economische verhoudingen in overeenstemming is. Het Nederlandse aandeel in het nieuwe systeem lijkt (met ruim 10%) nogal hoog. Toch is dit percentage vanuit EG-standpunt bezien niet geheel onredelijk. Nederland (met zijn ligging aan de mond van de grote rivieren) incasseert immers veel EG-geld op goederen die eigenlijk voor doorvoer naar het achterland en Groot-Brittannië zijn bestemd. Zo komen veel eigen middelen min of meer toevallig in Nederland terecht die eigenlijk door andere lidstaten hadden kunnen worden afgedragen.

De uitgavenzijde

Voor een indruk van de belangrijkste categorieën aan de uitgavenzijde van de communautaire begroting kan op tabel 3, worden gewezen.

Tabel 3. Hoofddeling van EG-kredieten in mln. ERE

	1978	1979
Totaal	12.362	13.859
w.v. naar:		
— perceptiekosten a)	690	689
— kredieten voor de andere EG-instellingen (Raad, Parlement, Hof en Rekenkamer)	225	252
— kredieten voor de Commissie	11.447	12.918
w.v. bestemd voor de landbouwsector	9.131	10.069

a) Onder de perceptiekosten wordt verstaan een forfaitaire vergoeding door de EG van kosten die door de lidstaten i.v.m. de inning van de eigen middelen zijn gemaakt.

De Commissie-kredieten zijn blijkbaar het belangrijkste. Dit mag gezien de uitvoerende taak die aan de Commissie is opgedragen nauwelijks enige verbazing wekken. Een hoog aandeel binnen het Commissie-totaal is aan de landbouwsector toebedeeld (73 à 74%). De overige uitgaven in de Commissiebegroting zijn beperkt. Zij hebben naast huishoudelijke uitgaven (5% van het EG-totaal) betrekking op uitgaven in de sociale sector (4½%), de regionale sector (4%), de sector energie, industrie en vervoer (2%) en de uitgaven in verband met de ontwikkelingssamenwerking (3%).

De landbouwsector

Bijna driekwart van alle kredieten wordt op het ogenblik aan uitgaven in de landbouwsector besteed. Een en ander is vooral een gevolg van het feit dat in deze sector in het verleden een belangrijke (en tot dusver unieke) overheveling van taken van de nationale regeringen naar de EG heeft plaatsgehad. Op het ogenblik valt bijna 95% van alle landbouwproducten onder enigerlei vorm van communautaire reglementering. Praktisch het gehele markt- en prijsbeleid in de landbouwsector en een gedeelte van het landbouwstructuurbeleid wordt vanuit Brussel gevoerd. De financiering van het markt- en prijsbeleid loopt over de afdeling Garantie van het Europees Oriëntatie en Garantiefonds voor de Landbouw (EOGFL); de financiering van het structurele gedeelte loopt over de afdeling Oriëntatie van dit fonds.

De afdeling Oriëntatie

De afdeling Oriëntatie van het EOGFL heeft tot taak het gemeenschappelijk landbouwstructuurbeleid te helpen financieren. De totale kredietverplichtingen die door deze afdeling per jaar mogen worden aangegaan zijn min of meer gelimiteerd en wel tot 325 mln. ERE.

Drie belangrijke bestedingscategorieën kunnen worden onderscheiden: a. de gemeenschappelijke acties; b. de bijzondere maatregelen; c. de individuele projecten.

De kredieten inzake gemeenschappelijke acties (w.o. de acties ter verbetering van de verwerking en afzet, de acties ter bereiking van evenwicht op de zuivelmarkt en die ter uitvoering van de structuurrichtlijnen) worden bij voorrang besteed. Zij maken een steeds belangrijker deel uit van de totale oriëntatieverplichtingen. In een enkel geval (zoals bij de actie ter verbetering van de verwerking en afzet) is sprake van een éémalige investeringsbijdrage; meestal echter strekken de EG-bijdragen aan de uitkeringen zich over meerdere jaren uit.

Dit laatste is ook bij de bijzondere maatregelen het geval. Deze maatregelen hebben betrekking op sanerende regelingen zoals rooiregelingen, afbraak- en stilligpremies e.d., die in enkele probleemsectoren (citrusteelt, wijnbouw, culturen onder glas, fruitteelt, visserij e.d.) noodzakelijk zijn. De individuele projecten zijn wat het marktstructuurgedeelte betreft opgenomen in de gemeenschappelijke actie voor verwerking en afzet. Zij kunnen ook op andere investeringen

slaan, zoals op ruilverkavelingen e.d., maar vallen dan buiten de gemeenschappelijke regeling.

In het verleden konden m.b.t. deze individuele projecten vaak aanvullende programma's worden uitgevoerd, omdat er tussen het oriëntatieplafond en de overige verplichtingen van de afdeling Oriëntatie ruimte overbleef. In 1977 was dit b.v. nog het geval (zie tabel 4). In de naaste toekomst zal voor dit soort aanvullende programma's wellicht nauwelijks begrotingsruimte meer aanwezig zijn.

Tabel 4. Vastleggingskredieten in de afdeling Oriëntatie van het EOGFL in mln. BRE resp. ERE

	1977 (herziene raming)	1978 (begroting)
A. Gemeenschappelijke acties ter:		
— verbetering van de verwerking en afzet (incl. een aanvullend programma van individuele projecten)	222	80
— uitvoering van de structuurrichtlijnen	76	155
— verbetering van het evenwicht in de zuivelsector	10	124
B. Bijzondere maatregelen	17	115
	325	474
Eventuele trekking op de „Mansholt-Reserve“	0	149

In 1978 zal het oriëntatieplafond van 325 mln. ERE mogelijk worden overschreden. Dit behoeft geen onmiddellijk probleem op te leveren, omdat voorlopig nog op de Mansholt-reserve (van 531 mln. ERE) die in het verleden werd gevormd, een beroep kan worden gedaan. Op den duur zal deze reserve, mede gezien de hogere lasten die mogelijk op de afdeling Oriëntatie gelegd zullen worden, snel uitgeput raken. Een optrekking van het oriëntatieplafond zal dan welhaast onontkoombaar zijn.

De afdeling Garantie

De afdeling Garantie financiert het gemeenschappelijke markt- en prijsbeleid van de EG. Naar aanleiding van maandelijks uitgavendeclaraties, waarin ramingen voor de eerstvolgende drie maanden zijn opgenomen, keert deze afdeling gelden uit aan de lidstaten op voorschotbasis. Achteraf vinden pas controles en een eventuele goedkeuring van de rekeningen plaats.

In 1977 werd door de afdeling Garantie voor 6,6 mrd. budgetrekenen (oude stijl) aan de lidstaten uitgekeerd. Ca. 40% hiervan was bestemd voor de steunbedragen die de afzet van landbouwproducten op de wereldmarkt mogelijk moesten maken. De overige 60% werd aangewend om de afzet op de interne markt te stimuleren. Dit geld (± 15 cent per inwoner per dag op een totale bijdrage van 30 à 40 cent) keerde dus weer in de zakken van de consument terug.

Welke producten het meest?

In tabel 5 wordt een onderverdeling van de uitgaven naar productsector gegeven. Aan de hand van de cijfers m.b.t. 1977 kan worden vastgesteld, dat de zuiveluitgaven, w.o. restituties, steunbedragen voor de afzet van boter en poeder op de interne markt en de opslagvergoedingen en -verliezen van deze producten worden verstaan, een zeer belangrijk deel van de garantieuitgaven uitmaakten, nl. 38%. Eigenlijk zou dit percentage nog moeten worden verhoogd met een evenredig deel van de monetaire uitgaven en de toetredingscompensaties. Hierdoor wordt de 50%-grens bereikt (zo niet overschreden).

Bedoelde zuiveluitgaven mogen evenwel niet al te zeer los van het belang van de sector worden gezien. Wanneer de zuiveluitgaven b.v. aan de produktiewaarde van de zuivelindustrie worden gerelateerd, dan blijkt het steunpercentage

Tabel 5. Indeling van de uitgaven van de afdeling Garantie van het EOGFL naar produkt, in %

	1977 (realisatie)	1978 (begroting)
Granen (incl. rijst)	9	16,8
Zuivelprodukten	38,1	33,3
Oliën en vetten	4,6	4,8
Suiker	8,0	9,3
Rund- en varkensvlees	6,7	6,3
Eieren en gevogelte	0,3	0,3
Groente en fruit	2,8	1,6
Wijn	1,4	2,6
Tabak	3,1	2,7
Overige produkten	2,9	2,4
Compenserende bedragen toetreding	2,6	0,3 a)
Monetaire compenserende bedragen	12,9	11,4 a)
Overige financieel-monetaire uitgaven	7,6	8,2 a)
Totaal bedrag	100	100
	6.662 mln. BRE	8.695 mln. ERE

a) In de begroting voor 1978 maken deze uitgavencategorieën geen deel meer van de garantiebegroting uit.

omstreeks 15% te bedragen. Dit percentage valt in vergelijking met het overeenkomstige percentage in andere, wat zwaarder gesteunde sectoren (graan, olijfolie, tabak e.d.) niet overdreven hoog uit. Nochtans hoopt de Commissie in 1978 o.a. door invoering van de medeverantwoordelijkheidsheffing en enkele andere maatregelen een daling van de zuiveluitgaven te bereiken.

Bij granen moet in 1978, vanwege een grotere uitvoer en hogere restituties als gevolg van de gedaalde wereldmarktprijzen, op uitgavenverhogingen worden gerekend. In de suikersector loopt het uitgavenpeil eveneens op. Eigenlijk zou dit aandeel moeten worden verminderd met de produktie- en opslagheffing op suiker omdat die deel uitmaakt van de eigenmiddelenbijdrage.

Wat de overige uitgaven betreft kan nog worden vastgesteld dat de gezamenlijke agri-monetaire uitgaven thans zo ongeveer 20% van het garantietotaal uitmaken. De monetaire compenserende bedragen die hiervan een component uitmaken, overbruggen het waardeverschil tussen de reële en de groene koers van de rekenenheid. De overige financiële monetaire uitgaven hebben op het verschil tussen groene koers en budgetkoers van de RE betrekking (de z.g. dubbele koers). De toetredingscompensaties in 1978 zullen, vanwege de inmiddels ook qua prijspeil geëffectueerde toetreding van Groot-Brittannië, Ierland en Denemarken, tot praktisch nul teruglopen.

De ontvangende landen

In tabel 6 wordt aangegeven in welke mate de diverse lidstaten in 1977 gelden uit de kas van de afdeling Garantie hebben ontvangen. Deze indeling is wat gevaarlijk omdat de suggestie kan worden gewekt, dat de economische gevolgen van de garantiebetalen slechts tot het ontvangende land beperkt zouden blijven, hetgeen doorgaans niet het geval is. Het is veeleer zo dat een gedeelte van de garantiemiddelen die op basis van de afzet van een gereed produkt (b.v. eieren of vlees) in een bepaald land terecht komen, via de grondstoffen voor dit produkt doorwerkt in opbrengsten die elders in de Gemeenschap worden ontvangen.

Een extra complicerende factor is voorts gelegen in het feit dat bepaalde monetaire compenserende bedragen bij invoer in Engeland en Italië die eigenlijk door deze landen uit Brusselse middelen betaald hadden moeten worden, thans door de exporterende lidstaten worden uitgekeerd. In de laatste twee kolommen van tabel 6 is voor deze factor een correctie aangebracht.

Uit tabel 6 kan op basis van de gecorrigeerde cijfers worden geconcludeerd dat met name de aandelen van West-Duitsland, Ierland en Engeland het afgelopen jaar hoger zijn geworden ten nadele van die van de overige lidstaten. Bij

Tabel 6. Indeling van de garantieuitgaven naar ontvangend land, in %

	Ongecorrigeerd		Gecorrigeerd a)	
	1976	1977	1976	1977
Nederland	13,6	12,9	12,5	10,9
België	6,1	6,1	5,9	5,7
Luxemburg	0,1	0,1	0,1	0,1
West-Duitsland	15,8	18,0	15,3	16,7
Frankrijk	25,3	22,7	24,5	19,7
Italië	18,9	17,5	19,9	19,2
Groot-Brittannië	8,4	5,1	12,4	15,3
Ierland	4,0	8,5	3,0	6,0
Denemarken	7,8	9,1	6,4	6,4
Totaal bedrag (in mln. BRE)	100	100	100	100
	5.570	6.662	5.570	6.662

a) Gecorrigeerd voor het feit dat de uitbetaling van de intra-monetaire compenserende bedragen-bij-invoer in Groot-Brittannië en Italië plaatsvindt in het uitvoerende land.

Ierland kan zelfs van een verdubbeling van het percentage worden gesproken.

Het percentage van Nederland is in 1977 gedaald doch alleen in relatie tot de totale uitgaven. In absolute betekenis werd door Nederland het afgelopen jaar ca. 15% meer uit Brussel ontvangen dan in 1976. In totaal werd door Nederland in 1977 ruim f. 3 mrd. aan garantieuitgaven geïncasseerd; dit bedrag is gelijk aan 1,5 maal de nationale begroting van het Ministerie van Landbouw. Dit geeft wellicht een idee hoe groot de geldstroom vanuit Brussel inmiddels is geworden. Met behulp van dit geld was het onder meer mogelijk de financieel-economische en de werkgelegenheidssituatie in belangrijke delen van de agri-business in Nederland op een redelijk niveau te handhaven.

Wie betalen en wie ontvangen netto?

In tabel 7 worden de in 1977 uit de afdeling Garantie ontvangen gelden met de berekende bijdragen aan de afdeling Garantie geconfronteerd. Deze vergelijking levert vanwege de sterk van de actuele koersen afwijkende waarden van de budgetrekenenheid, waarmee de bijdragen van de lidstaten tot en met 1977 nog moesten worden omgerekend, wat problemen op.

Tabel 7. Ontvangsten uit resp. bijdragen aan de afdeling Garantie in 1977 (in mln. eenheden)

	Ontvangsten van afdeling Garantie in nationale valuta	Berekende bijdrage aan afdeling Garantie in nationale valuta	Netto ontvangsten in nationale valuta-eenheden	Netto betalingen in nationale valuta	Netto ontvangsten in BRE a)	Netto betalingen in BRE a)
Nederland	2.620	2.066	554		153 (16%)	
België	18.890	20.272		1.382		28 (3%)
Luxemburg	400	481		81		2 (0,2%)
West-Duitsland	4.072	6.389		2.317		633 (66%)
Frankrijk	7.278	7.454		176		32 (3%)
Italië	800.750	695.667	105.193		168 (18%)	
Groot-Brittannië	425	534		109		262 (27%)
Ierland	167	17	150		360 (38%)	
Denemarken	3.210	1.153	2.057		274 (29%)	
					±955	±955

a) 1 BRE = f. 3,62; DM 3,66; Bfrs. 50; FF 5,554 19 L 625; £ 0,4 167; Dkr 7,50.

Twee categorieën van landen kunnen worden onderscheiden: de netto ontvangers en de netto betalende. Tot de grote netto betalende in de landbouwsector behoren West-Duitsland en Groot-Brittannië. De voordelen van de gemeenschappelijke markt voor deze landen liggen op een ander gebied, nl. in de vrije onderlinge handel van industriële produkten. Het aandeel van Groot-Brittannië is nogal aanvechtbaar, vanwege

Onlangs is opgericht de Stichting Wetenschappelijk Onderzoek Konsumentenaangelegenheden:

SWOKA

Deze heeft ten doel langs de weg van onderzoek tot een betere onderbouwing te komen van het konsumentenbeleid van de overheid en van de konsumentenorganisaties.

De Stichting is opgericht door de Consumentenbond en het Konsumenten Kontakt en wordt bestuurd door vertegenwoordigers van deze organisaties, terwijl binnen de Stichting een onderzoeksbureau opereert onder leiding van een directeur.

Voor de opbouw van de staf worden gevraagd:

ONDERZOEKERS (m/v)

op ieder van de volgende gebieden:

- sociaal economisch
- huishoudkundig
- voorlichtingskundig
- technisch natuurwetenschappelijk

De volgende vereisten worden voor deze functies gesteld:

- belangstelling voor konsumentenaangelegenheden
- enige jaren ervaring in het zelfstandig verrichten van wetenschappelijk onderzoek
- bereidheid tot interdisciplinair onderzoek in teamverband
- afgeronde academische opleiding

Geboden wordt:

- honorering naar deskundigheid en ervaring
- opname in het Algemeen Burgerlijk Pensioenfonds
- standplaats: Den Haag

Schriftelijke sollicitaties vergezeld van een curriculum vitae kunnen binnen drie weken na verschijningsdatum van dit blad worden ingezonden aan het voorlopig secretariaatsadres:

Van Haestrechtstraat 75, 5051 VC Goirle.

de voor dit land gunstige koers waartegen de betalingen in 1977 nog mochten worden geëffectueerd.

Voor West-Duitsland geldt in laatstgenoemd opzicht de omgekeerde redenering. De zwaarste lasten zijn in 1977 op de schouders van de Bondsrepubliek blijven rusten. Dit blijkt eerst goed wanneer de onderlinge verhouding in de netto tekorten tussen West-Duitsland in het Verenigd Koninkrijk uit tabel 7 ($\pm 71/29\%$), wordt gecorrigeerd en in actuele koersverhoudingen wordt omgezet. Dan ontstaat een verhouding van $\pm 85\%/15\%$. Hierbij mag echter niet worden vergeeten dat deze gegevens nog op 1977 slaan, d.w.z. op het oude financiële systeem. In 1978 en volgende jaren zal de netto bijdrage van West-Duitsland dalen en zal die van Groot-Brittannië vermoedelijk een stijging ondergaan.

Tot de netto ontvangende landen behoren Nederland, Italië, Denemarken en Ierland met als aandelen in het netto overschot: 16, 18, 38 en 29%. Ook op deze aandelen zijn de uit 1971 stammende valutawaarden natuurlijk van invloed geweest. Zij leiden ertoe dat b.v. het voordeel voor een sterk valutaland zoals Nederland groter is dan op grond van het desbetreffende percentage lijkt. Voor een netto ontvanger is het in dit opzicht dus plezierig om tot de slang te behoren; voor een netto betaler (zoals West-Duitsland) juist niet.

Wat de overige in 1973 toegetreden lidstaten betreft is het voorts nog aardig te constateren dat ca. 60 à 70% van het netto overschot ten goede komt aan Denemarken en Ierland. Vooral Ierland profiteert in hoge mate.

Enkele conclusies en mogelijke toekomstige ontwikkelingen

Vastgesteld kan worden dat de maatregelen die aan de bijdragezijde van de EG-begroting zijn genomen, t.w.: a. de voltooiing van het eigen-middelenregime; en b. de invoering van de ERE als budget-rekeneenheid, duidelijk sanerend hebben gewerkt. De huidige bijdragepercentages weerspiegelen beter de economische realiteit.

Aan de uitgavenkant is het aandeel van de landbouw vrij omvangrijk gebleven. Dit is niet zo verwonderlijk gezien de relatief beperkte grootte van de communautaire begroting en de forse overheveling van nationale taken naar de supra-nationale autoriteit die in deze sector heeft plaatsgevonden. In de toekomst zal de omvang van de communautaire begroting wellicht verder moeten worden vergroot. In de eerste plaats om die acties te kunnen financieren die zullen bijdragen aan de verdere economische integratie. Voorts, om de communautaire begroting in staat te stellen een grotere herverdelingsfunctie te verrichten naarmate verdere vooruitgang op weg naar de Economische en Monetaire Unie wordt geboekt.

Aan de bijdragezijde lijkt een BTW-afdracht tot max. 1% voorlopig nog wel voldoende te zijn. Op langere termijn (1981?) zal bij een veronderstelde verdere uitbreiding van de communautaire begroting een verhoging van dit percentage overwogen moeten worden.

Aan de uitgavenzijde zal, zo stelt de Commissie, een beperking van het relatieve gewicht van de landbouwsector worden nagestreefd. De Commissie heeft reeds enkele maatregelen genomen om tot beperking van de landbouwigaven te geraken, t.w.: a. behoedzaam prijsbeleid; b. aanpassingen in sommige marktordeningen; c. verlaging van de mcb's met behulp van afbraakmechanisme; en d. experimenten met mede-verantwoordelijkheidsheffingen.

Aan deze maatregelen dient slechts een beperkte betekenis te worden toegerekend. Veel belangrijker is het of de EG-staten ook op andere terreinen dan de landbouwsector (b.v. op monetair gebied, op sociaal gebied, op het vlak van het energiebeleid, het omschakelingsbeleid in de industriële sector e.d.) bereid zullen zijn om grotere bevoegdheden aan de EG toe te kennen. Alleen dan zullen belangrijke verschuivingen binnen de EG-begroting mogelijk zijn.

D.G. Schenk

LNG en de Duitse Dollardhaven

Een kritiek op het grensoverschrijdend beleid van Nederland en Duitsland

DRS. A. VAN DER VEEN*

De aanlanding van LNG in de Eemshaven heeft in Nederland veel belangstelling gekregen. De mogelijke relatie met een nieuwe Duitse Dollardhaven is daarbij nauwelijks ter sprake gekomen. Nu blijkt dat de Bondsrepubliek de aanleg van de nieuwe haven wil koppelen aan het Nederlandse voornemen van de LNG-aanlanding. Nederland heeft daarom wat betreft de aanlanding van de LNG mogelijk niet één, maar twee beslissingen genomen. In onderstaand artikel wordt een en ander nader toegelicht.

Inleiding

Milieubeschermers in het noorden van het land maken zware tijden door. Op stapel staan achtereenvolgens een inpoldering van 4.000 ha. Waddengebied in Friesland, gasboringen bij Ameland en in de Concessie-Zuidwal, de opslag van radio-actief afval in zoutlagen in Groningen en Drenthe, de aanvoer van LNG in de Eemshaven en als laatste de aanleg van een Duitse zeehaven op Nederlands grondgebied in de Dollard. De LNG-discussie heeft in Nederland wel enige bekendheid gekregen; veel mensen zal echter de relatie met een nieuwe Duitse zeehaven zijn ontgaan. In het volgende zal dit project worden toegelicht vanuit de Duitse regionaal-economische problemen. Er zal worden ingegaan op het grensoverschrijdend regionaal beleid (voornamelijk vanuit het oogpunt van economie en milieu) en ten slotte zal de belangrijke koppeling LNG-aanlanding en Dollardhaven ter sprake worden gebracht.

De Duitse Dollardhaven

De stad Emden bezit een binnenhaven, die met een sluis van de Eems is afgesloten. Deze sluis is aan vernieuwing toe. In Ostfriesland is nu de idee ontworpen niet alleen de sluis te vernieuwen, maar een compleet nieuwe buitenhaven aan te leggen met een groot industrieterrein (netto 500 ha.).

Volgens de Duitsers is er een aantal redenen dit plan te overwegen 1):

1. de huidige aanvaarroute voor Emden moet ieder jaar voor ca. DM 40 mln. worden uitgebaggerd. Als de buitenhaven wordt aangelegd zal dit waarschijnlijk niet meer noodzakelijk zijn;
2. Ostfriesland behoort qua werkloosheidspercentage en qua

economische structuur tot de beroerdste gebieden van de Bondsrepubliek.

Voor het laatste punt wordt doorslaggevend geacht voor de bouw van de haven. Gemiddeld schommelt de werkloosheid rond de 8%. Verder neemt onder de werklozen de beroepsgroep „werknemers in de bouw” de eerste plaats in.

De economische situatie kan verder nog door de volgende elementen worden getypeerd:

- concentratie van bedrijvigheid in de stad Emden: Volkswagen: 7.500 werknemers; scheepswerf Thijssen: 4.750 man en Olympia: 1.700 man. Bij deze drie bedrijven werkten in 1977 ongeveer 60% van alle industrie-werknemers in Ostfriesland;
- voor de toekomst is er een afnemende werkgelegenheid in de landbouw, de bouwnijverheid en de industrie.

In deze kwetsbare economische structuur zal de Dollardhaven, naar men in Duitsland verwacht, het vestigingsplaatsvoordeel van de haven van Emden positief kunnen beïnvloeden en het dreigende arbeidsplaatsentekort in de jaren 80 kunnen opvangen 2).

Aan het besluit van de Duitse regering om de haven aan te leggen heeft een kosten-batenanalyse ten grondslag gelegen 3). Hierin werden een aantal alternatieven tegen elkaar afgewogen, waaronder nieuwbouw van een grotere sluis op de oude plaats en de bouw van een nieuwe buitenhaven, de Dollardhaven. Als conclusie resulteerde de aanbeveling van de Dollardhaven.

Op deze kosten-batenanalyse (KBA) is veel kritiek gekomen 4). In de eerste plaats is de gehanteerde discontovoet naar Nederlandse maatstaven erg laag. In de KBA hanteert men een discontovoet van 3,5% en vanaf het jaar 2005 7,5%. In Nederland is een discontovoet van 10% voorgeschreven. In de tweede plaats is de schatting van de werkgelegenheid erg hoog: men gebruikt een terreincoëfficiënt van 20 man per ha. in het jaar 2035. Deze coëfficiënt was

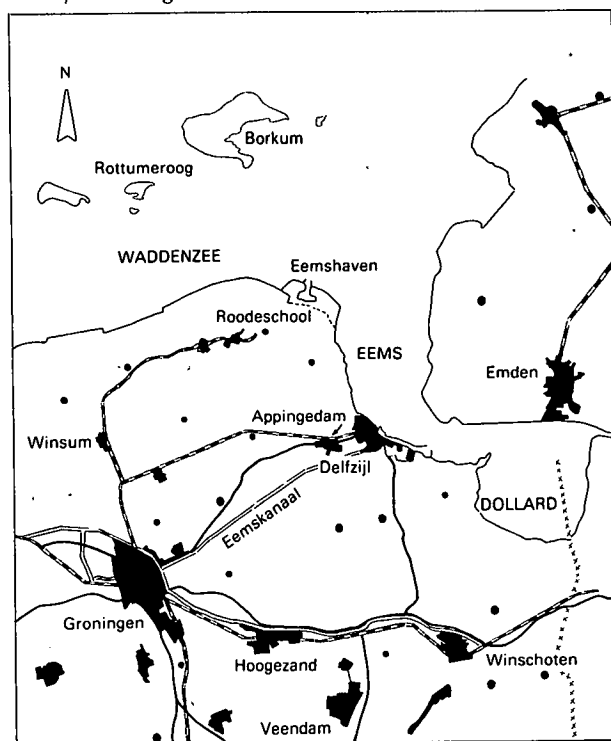
* Verbonden aan de vakgroep voor toegepast economisch onderzoek van de Rijksuniversiteit Groningen.

1) Milieukundig Studiecentrum Groningen, *Milieuhygiënische consequenties van industriële ontwikkeling rond het Eems-Dollard estuarium. Deel III.A: enige aspecten van industrialisatie in en nabij Emden*, Groningen, 1978.

2) *Landesentwicklungsprogramm Niedersachsen 1985*, Hannover, 1973.

3) *Nutzen-Kosten-Untersuchung für die Verbesserung der seewärtigen Zufahrt und den Ausbau des Emdener Hafens*, Planco Consulting GmbH, Ergebnisbericht 15 augustus 1976.

4) Milieukundig Studiecentrum Groningen, *Milieuhygiënische consequenties van industriële ontwikkeling rond het Eems-Dollard estuarium, Deel III.B: commentaar op de kosten-baten analyse van Planco Consulting GmbH met betrekking tot de Dollardhaven in Emden*, Groningen, 1978.

echter gebaseerd op ervaringscijfers in de afgelopen 10 jaar en is daarom veel te hoog 5). Een derde punt van kritiek behelst het feit dat geen rekening is gehouden met kosten van milieuschade, zowel ten gevolge van de aanleg van de haven als van het functioneren van industrieën op het haventerrein. Ten slotte is in de KBA niet aangetoond dat als de haven er niet komt, de huidige lege industrieterreinen niet zullen worden opgevuld; dit dient uiteraard bewezen te worden omdat de maatschappelijke baten hierdoor beïnvloed worden.

De bovenstaande kritiek is van belang, omdat in Duitsland de kosten-batenanalyse van doorslaggevend betekenis is geweest in de besluitvorming rond het nut van de nieuwe haven.

Grensoverschrijdende problemen

De Dollardhaven wordt op Nederlands grondgebied aangelegd. Tenminste, naar de mening van de Nederlandse regering. Het feit doet zich namelijk voor dat de grens tussen Nederland en Duitsland in het Eems-Dollardgebied juridisch niet vastligt. Volgens de Nederlandse opvatting loopt de grens door de stroomdraad van de rivier de Eems (d.w.z. langs de Duitse kust), volgens de Duitsers loopt de grens min of meer door de haven van Delfzijl 6). Deze wat merkwaardige situatie heeft in het verleden tot nogal wat problemen geleid, die wat nautisch-technische zaken, hydrografische problemen en verdeling van de invloedssfeer van bodemschatten betreft, geregeld zijn in het Eems-Dollardverdrag. Het verdrag kent een overlegstructuur in de z.g. Eemskommissie. Voor het Dollardhavenproject nu is een aparte ad-hoc commissie ingesteld, het z.g. Dollardhavenoverleg, waarin zaken betreffende economie, milieu, ruimtelijke ordening enz. worden besproken.

Het is interessant om voor de facetten economie en milieu (niet uitputtend) een aantal zaken op een rijtje te zetten, waar beide landen met elkaar verder nog te maken hebben 7).

Economie

Aan de Nederlandse kant van het Eems-Dollard-estuarium liggen Delfzijl en de Eemshaven. Tabel 1 geeft de industrieterreinen van beide havens weer.

Tabel 1. Industrieterreinen van Delfzijl en de Eemshaven

	Uitgegeven terrein	Huidige plus geplande terreinen
Delfzijl	250 ha	850 ha
Eemshaven	100 ha	1.100 ha

In Delfzijl bevindt zich o.a. een chemisch complex op basis van zout en aardgas. De Eemshaven is leeg op een centrale en enkele kleine overslagbedrijven na.

De ontwikkeling van de zeehavenindustrie in het Eemsmondgebied wordt nog steeds gezien als een „hoeksteen” van het Groningse werkgelegenheidsbeleid 8). Tot voor kort mikte Groningen op „het tot stand brengen van een geïntegreerd, met andere industriegebieden door een pijpleiding verbonden chemisch complex op basis van aardolie (gas), zout (chloor) en stikstof (ammoniak) aan de Eemsmond” 9).

Dit plan is voor de Eemshaven niet gerealiseerd (DSM weigerde te komen). Voor Delfzijl geldt dat voorlopig geen uitbreidingen zijn te verwachten. Volgens het besluit van de Tweede Kamer zal nu echter het vloeibaar aardgas in de Eemshaven aangeland worden en zal intensief gezocht moeten worden naar volgendindustrieën (motie Landsink). Er wordt verder een steenkoolvergasser overwogen.

Aan de andere kant van de Eems ligt Emden met industrieterreinen zoals vermeld in tabel 2.

Tabel 2. Industrieterreinen rond Emden (excl. de Dollardhaven)

	Uitgegeven terrein	Huidige plus geplande terreinen
Emden	584 ha	1.061 ha
Rysumer Nacken, Wybelsumer Polder	—	838 ha

Bron: Vorenwurf *Flächennutzungsplan 1977*, Emden.

In de haven van Emden vindt aanvoer en overslag plaats van ruwe aardolie, steenkool en erts. Er is een kleine raffinaderij. Verder zijn er een aantal scheepswerven en een Volkswagenassemblagebedrijf. In 1980 zal een sponsijzerfabriek in bedrijf komen.

Coördinatie van het regionaal sociaal-economisch beleid tussen Nederland en Duitsland vindt plaats in een overleg van de respectieve departementen van Economische Zaken. Uit dit overleg is het rapport *Grensoverschrijdend programma voor de Eems-Dollard-regio* voortgekomen 10).

Doel van het programma is een kader te scheppen voor wederzijdse coördinatie tussen de deelnemende landen. Het programma is in sterke mate georiënteerd op de sociaal-economische ontwikkeling, waarbij raakvlakken als ruimte-

5) Er resulteert een schatting van 24.000 man. Na de besluitvorming in Duitsland over de Dollardhaven werd in 13e vergadering van de Hoofdkommissie van de Nederlands-Duitse Commissie voor de Ruimtelijke Ordening de schatting van 24.000 man door Duitsland teruggenomen en gereduceerd tot 7.700 man.

6) Op 1 december 1977 kwam de Duitse waterpolitie de haven van Delfzijl binnenvaren om in de haven van Delfzijl beslag te leggen op een Deens schip, dat in Duitsland schulden had.

7) Zie ook handelingen van de Tweede Kamer, Vaste Commissie voor Volkshuisvesting en Ruimtelijke Ordening, 25 september 1978.

8) *Werkgelegenheidsnota Provincie Groningen*, Groningen, 1977. Zie ook de *Nota regionaal sociaal economisch beleid 1977-1980*, Den Haag, 1977.

9) *Werkgelegenheidsnota Provincie Groningen*, 1977, blz. 11.1.

10) *Eems-Dollard-regio. Grensoverschrijdend programma*, Den Haag, 1978.

lijke ordening en milieubescherming — voor zover van belang voor de economische ontwikkeling — in beschouwing worden genomen. In de toekomst zal het programma periodiek worden geactualiseerd en zal het de noodzakelijk geachte coördinatie tot stand moeten brengen 11).

Het rapport biedt in hoofdzaak een inventarisatie van bestaande kaders en van regelingen en instrumenten ter stimulering van de economische ontwikkeling. In het rapport, dat geschreven is tijdens de onderhandelingen tussen Nederland en Duitsland over de Dollardhaven, wordt de Dollardhaven als een gegeven aanvaard, daarbij „met economische olifantsvoeten door de porseleinkast van andere ministers en lopende onderhandelingen heenstappend” 12). Immers, de onderhandelingen met Duitsland over de Dollardhaven in het Dollardhavenoverleg zijn nog in volle gang.

Het aanvaarden door het Ministerie van Economische Zaken van de Dollardhaven is inderdaad opmerkelijk omdat men juist een coördinatie van plannen over de grens heen wil realiseren. Inclusief de Dollardhaven ligt er straks 4.250 ha aan industrieterrein rond de Eemsmond, overwegend bestemd voor zeehavenindustrieën. Dat is meer dan dat er in het gehele Nieuwe Waterweg-gebied in 1980 door industrieën zal worden bezet 13).

Milieu

Wat het milieufactet betreft kunnen de volgende zaken op een rijtje worden gezet. Het Duitse deel van de Dollard is door de Bondsregering aangemeld als „wetland” in de zin van het Verdrag van Ramsar (1971) m.b.t. watergebieden, die een internationale betekenis hebben voor het natuurbehoud. Van Nederlandse zijde is een dergelijk voorstel in voorbereiding. Verder heeft Nederland het grootste deel van de Dollard aangewezen als beschermd natuurmonument in de zin van de Natuurbeschermingswet. Een sterkere beschermende status is niet mogelijk.

De Dollard maakt onderdeel uit van de Waddenzee. De Nederlandse regering bepaalt wat betreft de Waddenzee haar standpunt aan de hand van de Planologische Kernbeslissing Waddenzee (PKB); binnenkort moet zij hierover beslissen, voor het naar de Kamer gaat. Doelstelling van de PKB-Waddenzee is het behoud van de Waddenzee als natuurgebied.

De Duitsers hebben ten aanzien van de Dollardhaven een milieu-effectrapport gepubliceerd dat de gevolgen weergeeft van de aanleg van de haven (dus niet van het functioneren van de havenindustrieën) 14). Het rapport vermeldt dat 12% van het natuurgebied verloren zal gaan en dat een aantal hoogwatervluchtplaatsen voor vogels zal verdwijnen, waardoor een aantal vogelsoorten zal verdwijnen. Er zouden geen gevolgen zijn voor de biologische levensgemeenschappen in de rest van de Dollard. Een Nederlands rapport stelt echter 15) dat in de rest van de Dollard een sterke achteruitgang zal plaatsvinden van vleesetende vogels door achteruitgang van de bodemdieren, dat er veranderingen zullen ontstaan in de kweldervegetaties en dat er een grote verstoring op zeehonden en vogels zal plaatsvinden.

De afweging

Uit het bovenstaande mag blijken, dat Nederland in een tamelijk ingewikkelde situatie is gemanoeuvreed, waarin zij de druk van de economische belangen in Duitsland moet afwegen tegen het plafond van het milieu in Nederland. Nederland stelt zich echter op het standpunt, dat de vraag van de Duitse staat om een nieuwe haven aan te leggen in „goed nabuurschap” moet worden opgelost; de argumentatie in Duitsland (de kosten-batenanalyse) wordt niet ter dis-

Abonnementsprijs ESB

De abonnementsprijs van ESB wordt met ingang van 1 januari 1979 gesteld op f. 144,04 (f. 138,50 + 4% BTW) en voor studenten op f. 101,40 (f. 97,50 + 4% BTW). Wij verzoeken u uw abonnementsgeld voor 1979 uitsluitend te voldoen door middel van de acceptgirokaart, die wij u in januari a.s. zullen toezenden.

Directie NEI

cussie gesteld: in een aantal werkgroepen van de ad-hoc commissie van het Dollardhavenoverleg wordt gepoetst aan harmonisatie van het economisch instrumentarium in Nederland en Duitsland, aan harmonisatie van milieunormen enz.

De schaal lijkt dus door te slaan naar het gewicht van de economische belangen. Naar mijn mening is dit uit een oogpunt van coördinatie van regionaal beleid een onjuiste zaak. Aan beide kanten van de Eems ligt op dit moment een veelheid aan leeg industrieterrein braak. Het aan Duitse kant toevoegen van nog meer terrein zou verdedigbaar zijn als bewezen kon worden dat alleen met deze nieuwe haven een industrialisatie op gang kon worden gebracht. Dit is nergens aangetoond. De lege Eemshaven zou zelfs op het tegendeel kunnen wijzen.

De koppeling

De Tweede Kamer heeft besloten de LNG in de Eemshaven aan te landen op voorwaarde dat er in de Dollardonderhandelingen tussen Duitsland en Nederland geen koppeling gelegd zou worden met de LNG. Dit gezien het feit dat Nederland de toestemming van Duitsland nodig heeft om over Duits grondgebied te varen.

De regering heeft zich op het standpunt gesteld dat de LNG-discussie los moest worden gezien van de Dollardhavenkwestie en verder dat, naar informatie van Buitenlandse Zaken, Duitsland geen onoverkomelijke bezwaren had tegen LNG-aanlanding in de Eemshaven.

Blijft over de vraag of Duitsland de twee discussiepunten (LNG-aanlanding en de aanleg van de Dollardhaven) toch wil koppelen. Uit het overleg dat Nederland en Duitsland over de aanlanding van het LNG hebben gevoerd blijkt nu 16), dat Duitsland de milieuproblemen van de aanlanding van het vloeibaar aardgas in wil brengen in een nieuw overleg, waarin de economische en milieuproblemen van het Eemsmondgebied in hun *totaliteit* worden bestudeerd. Dit overleg, zo stelt Duitsland, is mede op verzoek van Nederland ingesteld om de milieuproblemen van de bouw van de Dollardhaven verder uit te diepen.

Als deze koppeling tussen LNG en Dollardhaven inderdaad zijn beslag gaat krijgen heeft Nederland, wat betreft de aanlanding van de LNG niet één, maar twee besluiten genomen. Of ze beide zo gunstig zijn is een andere kwestie.

Anne van der Veen

11) Idem, blz. 1.

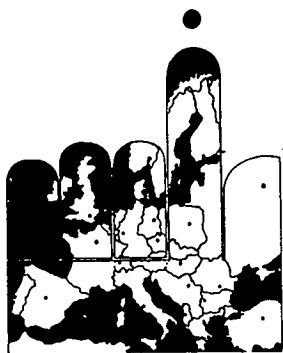
12) I. Lambers-Hacquebard in de openbare Commissievergadering van de Vaste Commissie voor Volkshuisvesting en Ruimtelijke Ordening van de Tweede Kamer, 25 september 1978.

13) Commissie Zeehavenoverleg, *De ontwikkeling van de arbeidsmarkt in zeehavengebieden tot 1990*, Den Haag, 1973; zie het zogenaamde centrale alternatief.

14) Niedersächsisches Landesverwaltungsamt, *Landespflegerisches Gutachten zur Emsumleitung durch den Dollard*, Hannover, 1977.

15) M. Bergman en N. Dankers, *De ecologische consequenties van het omleggen van de Eems door de Dollard*, Rijksinstituut voor Natuurbeheer, Texel, oktober 1978.

16) Brief van staatssecretaris Van der Mey aan de Tweede Kamer n.a.v. de aanlanding van vloeibaar aardgas, 6 november 1978, nr. BL-78-515.

Literatuurkroniek

DRS. E. A. MANGÉ

C. Sasse, E. Poulet, D. Coombes, G. Deprez: Decision making in the European Community. Praeger, New York, 1977, 352 blz.

Met betrekking tot het Europese integratieproces wordt vaak aangenomen dat het in de loop van de jaren zeventig is doodgebloed en dat zelfs het „acquis communautaire” (meer en meer) wordt bedreigd. De teleurstellingen en het pesimisme zijn zonder twijfel niet een gevolg van een gebrek aan activiteiten: vergaderingen, voorstellen, plannen en suggesties zijn er nimmer zo veelvuldig geweest, maar er volgen geen besluiten en acties op. M.a.w., „more and more, the decision-making process — that is, the institutional machinery of the Community — is felt to be at fault”, aldus M. Kohnstamm in het voorwoord. Dit boek tracht precies te ontdekken welke de institutionele knelpunten zijn en, wat belangrijker is, een aantal voorstellen te formuleren om het besluitvormingsmechanisme opnieuw op gang te brengen. De auteurs hebben zich in dit verband een belangrijke beperking opgelegd: de voorstellen dienen in het kader van het Verdrag van Rome en de bestaande structuren te blijven.

Het boek telt drie hoofdstukken. Vooral de eerste bijdrage, van de hand van C. Sasse, over de manier waarop Europese zaken binnen de nationale overheden en parlementen worden behandeld, heeft mij persoonlijk sterk geboeid. Al betekent dit niet dat de andere bijdragen minder interessant zouden zijn. Integendeel.

Sasse analyseert op een heldere wijze de invloed van de organisatorische relaties in de nationale instanties (regering, bureaucratie, parlement) op de Europese Raad van Ministers in het bijzonder en op de Europese besluitvorming in het algemeen. Voor Nederland bijvoorbeeld brengt hij de machtsstrijd tussen het Ministerie van Buitenlandse Zaken en dat van Economische Zaken, ingevolge een functionele overlapping, duidelijk naar voren; maar ook de belangrijke rol van de (ministeriële) Raad voor Europese Zaken. Hij wijst op twee typische kenmerken voor Nederland.

Ten eerste, de intensieve interactie tussen Haagse (politieke en bureaucratische) kringen en de Permanente Vertegenwoordiging te Brussel. Ten tweede, een markante tendens naar decentralisering van de verantwoordelijkheden (ingevolge de vaak precaire regeringscoalities).

Voor België is de situatie minder duidelijk: de scheidslijn tussen officiële coördinatie-procedures en -instellingen enerzijds en een informeel besluitvormingsmechanisme anderzijds is moeilijk te trekken. Verder is ondanks de poging van Tindemans (in 1974) om op hoog politiek niveau een reorganisatie door te voeren en de beslissingsmacht te centraliseren in het Ministercomité voor Economische en Sociale Coördinatie, de *ad hoc* coördinatie-groep van topambtenaren (opgericht op initiatief van Davignon, toen kabinetschef op Buitenlandse Zaken) nog steeds het meest invloedrijke officiële orgaan. Daarnaast wordt gewezen op de virtuele afwezigheid van „Europese zaken” in zowel de Kamer van Volksvertegenwoordigers als in de Senaat.

Een belangrijke conclusie die voor alle lidstaten geldt (en in het bijzonder de grote), is dat zij „have so far organized their policy making largely with a view to optimizing short- to medium-term national interests.... Although it bites deeply into national political and administrative life, the European integration process is still very largely regarded as an external process, and has not been internalized by governments” (blz. 66). In deze optiek valt de kloof tussen de, vaak gezalfde uitspraken van politiek verantwoordelijken over de Europese voortgang en de werkelijke vooruitgang dan ook gemakkelijker te begrijpen.

Sasse levert tevens een aantal waardevolle suggesties om op korte termijn het besluitvormingsproces te verbeteren. Zoals (blz. 114-115): verbetering van de kwaliteit van de Commissievoorstellen, een harmonisatie van de voorafgaande coördinatie op nationaal vlak onder controle van de regeringsleider, een gedeeltelijke ontheffing van nationale verplichtingen voor de voorzitter van de Europese Raad enz.

In het tweede hoofdstuk analyseren E. Poulet en G. Deprez de werking van de Commissie (o.a. met enkele relevante cijfers over de groei van deze bureaucratische mastodont). Dit zowel aan de hand van haar capaciteit om het beleid te maken („ability to innovate policies”) als om de andere partijen ertoe te brengen dit te aanvaarden („ability to determine the choice”). Vooral met betrekking tot dit laatste aspect blijkt de positie van de Commissie sterk verzwakt te zijn, hetgeen natuurlijk invloed heeft op haar innoverende taak. Vanuit deze optiek formuleren de auteurs vervolgens een aantal voorstellen om de rol van de Commissie te verbeteren, binnen de legitieme macht haar door het EG-verdrag toegewezen.

In het derde en laatste hoofdstuk komt het Europese Parlement aan bod. D. Coombes onderzoekt zowel de rol ervan in het Europese besluitvormingsproces als de relatie met de nationale parlementen. De meeste tekortkomingen waarop hij stuit, vloeien volgens hem voort uit legitimiteitsmoeilijkheden. Trouwens, alle auteurs onderstrepen dat de wettigheidsproblematiek een van de voornaamste oorzaken is van de huidige moeilijkheden in de Europese besluitvorming.

H. Wallace, W. Wallace, C. Webb (eds.): Policy-making in the European Communities. Wiley, Londen, 1977, 323 blz.

Aan de hand van een aantal „case-studies” levert deze bundel een inzicht in het Europese beleid. Vooraleer de beleidsstudies aan bod komen, worden evenwel eerst de mogelijke uitgangspunten („frameworks”) voor analyse beschreven (door C. Webb) waarbinnen men het concrete beleid kan plaatsen („to marry theory and practice”; blz. vii).

Een eerste mogelijkheid is het *neofunctionalisme*, dat zich in het bijzonder op die beleidsaspecten richt waar technische overwegingen een belangrijke rol spelen: in deze analyse ligt de nadruk niet op politieke zaken, maar op tech-

nische aangelegenheden op welk gebied een communautair beleid alle lidstaten voordelen kan brengen. M.a.w., volgens het neofunctionalisme vormen de technische beleidsaspecten de fundering voor de politieke integratie. De institutionele kern hiervan is de Commissie.

Het tweede onderzoekskader is het *transnationale*, dat zich kenmerkt door een institutionalisering op Europees niveau (de totstandkoming van Europese allianties van pressiegroepen, bestuurlijke instanties e.d.).

De derde mogelijkheid is het *intergouvernementele*, dat de soevereiniteit van de lidstaten en, op institutioneel vlak, het primaat van de Europese Raad van Ministers en van Regeringsleiders accentueert. Volgens Webb levert het intergouvernementele kader het beste inzicht in het Europese beleidsproces, maar nadrukkelijk wordt gesteld dat ook de andere twee kaders waardevolle inzichten verschaffen.

Op grond van dit analyseschema onderzoekt H. Wallace vervolgens de rol van zowel de nationale overheden als van de EG-instellingen. De auteur komt tot de conclusie dat „the Community power is both diverse and intricate” (blz. 65). De positie van de Commissie tegenover de Raad is sterk verzwakt, omdat de Raad, in tegenstelling tot de Commissie, in zijn voorstellen de nationale belangen moet verdisconteren. Wordt het transnationale kader toegepast, dan komt de betekenis van bureaupolitieke coalities op Europees niveau sterk naar voren. Vaak moet de Commissie-administratie hiertegen het onderspit delven.

In de volgende hoofdstukken komen, langs deze door Webb en H. Wallace uitgezette algemene lijnen, vervolgens een aantal „case-studies” aan bod: het monetaire beleid (R. W. Russell), het concurrentiebeleid (D. Allen), het industriebeleid (M. Hodges), het regionaal beleid (H. Wallace), het energiebeleid (R. A. Black), de suikerpolitiek (C. Webb), de politieke samenwerking (W. Wallace en D. Allen), het harmonisatiebeleid (A. Dashwood) en in het bijzonder het BTW-beleid (D. J. Puchala). Ten slotte poogt W. Wallace algemene conclusies te trekken.

De meeste studies bevestigen de waarde van het intergouvernementele kader, al zijn ook de twee andere kaders belangrijk. Zo is bijvoorbeeld het intergouvernementele overleg inzake het regionale gemeenschapsbeleid in sterke mate doorkruist door de pressie van diverse belangengroepen. Globaal genomen is het afwegen van kosten en

baten vaak het bepalend element voor de totstandkoming en de ontwikkeling van het communautair beleid.

Ook de specifieke conclusies met betrekking tot een bepaald beleidsaspect zijn dikwijls prikkelend. Zo poneert Russell bijvoorbeeld, dat de resultaten inzake monetaire integratie al te vaak en ten onrechte uitsluitend worden beoordeeld op grond van het tot stand komen van de EMU. Aldus wordt over het hoofd gezien dat er ook een uitgesproken trend is naar een (ad hoc) creatie van een Europees monetair blok in internationale financiële aangelegenheden. M.i. is deze conclusie eveneens toe te passen op de huidige ontwikkeling (het Europese muntakkoord).

Er is weinig kritiek te leveren op dit belangwekkende boek. Een punt van kritiek zou kunnen zijn de zijdelingse behandeling van de kleine lidstaten in de analyse van de Europese besluitvorming. Zo wordt bijvoorbeeld op

**Deze rubriek wordt verzorgd
door het Europa Instituut
van de Rijksuniversiteit Leiden**

monetair vlak het Nederlandse beleid samen met dat van Duitsland besproken, terwijl men zich wat België betreft beperkt tot het vermelden van deelname aan het slangakkoord.

B. Burrows, G. Denton, G. Edwards (eds.): Federal solutions to European issues, Mac Millan, Londen, 1978, 225 blz.

Het begrip „federalisme” wekt vaak verwarring, omdat het zowel met centralisatie als met decentralisatie van het beleid wordt geïdentificeerd. Met betrekking tot de Europese Gemeenschap wordt het vrijwel steeds gezien als een overhevelen van nationale bevoegdheden naar een supranationaal niveau, als een „attempt to impose autocratic decision-making over a wide area to local rights, and ... the dissolution of all government” (blz. 1).

Vooraf in Groot-Brittannië komt deze ongenueanceerde visie vaak naar voren. Verzekerde bijvoorbeeld Jenkins, bij zijn benoeming tot Commissievoorzitter, niet dat hij geen „federalist” was „or anything so extreme”. Maar ook in onze contreien leeft deze misvatting hardnekkig. Het „Europees federalisme” ontmoet dan ook vaak heftige tegenstand, al houdt dit een oordeel in „about the

nature of an animal from a mere glimpse at its tail” (blz. 223).

De grote verdienste van dit werk is, dat een en ander in een juist perspectief wordt geplaatst. Federalisme — New Federalism zoals de auteurs dit ten onrechte noemen — wordt gedefinieerd als „the distribution of powers and responsibilities to appropriate political levels and types of institutions” (blz. 1). Vanuit deze definitie wordt, in zeventien essays, vervolgens een aantal Europese beleids- en institutionele aspecten onderzocht en worden oplossingen voorgesteld voor bepaalde problemen in dit verband.

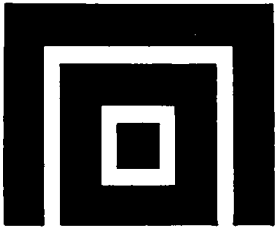
Het is onmogelijk alle essays grondig te bespreken, maar toch moet worden benadrukt dat alle auteurs de problemen pragmatisch benaderen en bijvoorbeeld geen oplossingen formuleren die ertoe strekken de EG macht omwille van de macht te geven. Zo bijvoorbeeld R. MacFarquhar, die de (schijnbare) tegenstelling analyseert tussen de trends om enerzijds beslissingsmacht op Europees niveau te centraliseren en anderzijds deze macht te decentraliseren naar de regio's toe. Zijn remedie is eenvoudig: een „Europe des régions”, waarbinnen de nationale staat geleidelijk zou verdwijnen.

De andere auteurs formuleren weliswaar minder radicale oplossingen, maar brengen toch ook nieuwe ideeën met betrekking tot een aantal Europese beleidsaspecten. Zo bijvoorbeeld G. Magnifico in zijn essay over de monetaire eenmaking. Het viel mij op dat zijn voorstellen in belangrijke mate overeenstemmen met die van het Bremens Muntakkoord. Maar ook dat hij sterk benadrukt dat ieder systeem in de richting van vaste wisselkoersen symmetrisch moet zijn, zodat er een gelijke druk zou bestaan op sterke en zwakke landen om de noodzakelijke aanpassingen te verrichten. Dit moet de Britten prettig in de oren klinken!

Ten slotte, in een postscriptum („The value of federalism”) trekt G. Denton een aantal algemene conclusies. O.m. dat er geen conceptuele scheiding mogelijk is tussen het institutionele federalisme (supranationaal-nationaal-regionaal) en het functionele federalisme (overheid-private sector). Terecht merkt hij op dat „they are interwoven in such a complex way that it is only by studying them together that they can be fully understood and appreciated” (blz. 222). Dit rijke boek draagt hier in belangrijke mate toe bij.

E. A. Mangé

**Indien u niet álles op economisch gebied kunt lezen,
dan kunt u ESB onmogelijk missen.**

De agrarisch-verwerkende industrie in de internationale arbeidsverdeling

DR. P.A. CORNELISSE

Het lijkt erop, dat de wenselijkheid van industrialisatie voor ontwikkelingslanden soms zo vanzelfsprekend wordt gevonden, dat de inhoud van het industrialisatiebeleid eronder lijdt. Industrialisatie is dan doel op zich zelf en de neveneffecten van het beleid zowel als de richting van de industriële ontwikkeling worden in verhouding daarmee van ondergeschikt belang geacht. Wat het laatste aspect betreft worden soms industriële sectoren voor stimulering aangemerkt, zonder dat de geschiktheid ervan zorgvuldig is onderzocht. Dit geldt o.a. voor de landbouwverwerkende industrie die dan wordt aanbevolen vanwege de relatieve eenvoud van de technologie in die sector en het feit dat landbouwproducten door ontwikkelingslanden veelal in onbewerkte vorm worden uitgevoerd. Deze aflevering gaat in het kort op deze en andere overwegingen in 1).

Er is alle aanleiding om algemene aanbevelingen betreffende geaggregeerde bedrijfstakken (b.v. 3 digits in de ISIC-code) met enige scepsis te beoordelen, omdat de eigenschappen van subsectoren vaak zo sterk verschillen, dat bij een kwantitatieve uitdrukking de gemiddelde waarden voor de bedrijfstak als geheel niet representatief zijn voor de deelsectoren. Dit verschijnsel doet zich o.a. voor met betrekking tot de arbeidsintensiteit, die, zoals bekend, nogal eens wordt gehanteerd in sectorevaluaties. Gedetailleerd materiaal is niet ruim voorhanden, maar uit eerder onderzoek 2) blijkt althans, dat van de arbeidsintensiteiten van 17 onderzochte bedrijfstakken in India er slechts 3 significant kunnen worden genoemd. Voor Bangladesh zijn de corresponderende cijfers resp. 17 en 8, waarbij dan wel moet worden bedacht, dat in dat land de industriële diversificatie aanzienlijk minder ver is dan in India.

Algemeenheden over geaggregeerde bedrijfstakken kunnen dus misleidend zijn, zoals sectordeskundigen al eerder hebben benadrukt. Ook is het nodig andere aspecten dan alleen de arbeidsintensiteit te onderzoeken. En bovendien blijkt in veel gevallen, dat industriële projecten specifieke problemen of mogelijkheden van technische, commerciële of andere aard met zich brengen, die alleen bij enigszins gedetailleerd onderzoek aan het licht treden.

Bij een bedrijfstaksgewijze vergelijking van de arbeid-kapitaalverhouding in arme en rijke landen blijkt het zinvol te

zijn om de landbouwverwerkende industrie in twee delen te scheiden: de voedingsmiddelenindustrie en de rest. Het valt namelijk op dat het laatste deel op een enkele uitzondering na (de papierindustrie) over de gehele breedte arbeidsintensief is. Wanneer echter wordt bedacht, dat dit deel zulke bedrijfstakken omvat als de textiel- en kledingindustrie en de hout- en leerbewerkende industrie komt deze conclusie niet als een verrassing.

Aan de andere kant blijkt de voedingsmiddelenindustrie gemiddeld genomen juist kapitaalintensief te zijn. Maar daaraan moet direct worden toegevoegd, dat de spreiding binnen die bedrijfstak zo groot is, dat aan die algemene constatering weinig betekenis kan worden gehecht. Het ligt overigens voor de hand, dat een betrekkelijk groot aantal processen in de voedingsmiddelenindustrie relatief veel kapitaal gebruikt. Die processen bestaan meestal uit eenvoudige routinebewerkingen op bulkmateriaal, waarvoor mechanisatie speciaal geschikt is. Ook overwegingen van hygiënische aard kunnen machinale bewerking eisen. De eenvoud van de technologie is overigens een factor, die juist voor ontwikkelingslanden aantrekkelijk is.

Wat betreft de bijdrage tot het nationaal inkomen per eenheid product kan worden waargenomen, dat de voedingsmiddelenindustrie extreem laag scoort, hetgeen een direct gevolg is van de beperktheid en eenvoud van de bewerkingen. Vanzelfsprekend betekent dit ook, dat niet te veel moet worden verwacht

van de verhoging van de exportopbrengsten als gevolg van het in bewerking nemen van landbouwproducten die voorheen onbewerkt werden geëxporteerd. De rest van de landbouwverwerkende industrie komt met de toegevoegde-waardecoëfficiënt duidelijk hoger uit. Verder blijken verreweg de meeste subsectoren van de landbouwverwerkende industrie op relatief weinig hooggeschoolde arbeid beslag te leggen.

Met nadruk moet nog worden gewezen op het feit dat de effecten van binnenlandse verwerking van landbouwproducten tot buiten de industrie reiken. In ontwikkelingslanden kunnen die twee soorten gevaren met zich brengen. Ten eerste is er het verschijnsel, dat verwerkende bedrijven sterke voorkeur hebben voor een regelmatige aanvoer van grondstoffen van homogene kwaliteit. Grote, moderne landbouwbedrijven kunnen beter aan die wens voldoen en voor zover levering aan de verwerkende industrie voordelig is, zal dit de inkomensverdeling binnen de landbouwsector verslechteren. Ten tweede bestaat de mogelijkheid — in enkele gevallen ook realiteit geworden — dat de verwerkende industrie de verhouding van vraag en aanbod op de lokale markt verstoort, waardoor het lokale aanbod vermindert en de prijs sterk oploopt. Als het dan gaat om een belangrijk deel van het voedselpakket kunnen de gevolgen voor de volksgezondheid ernstig zijn. Het is duidelijk dat vooraf zulke gevaren moeten worden onderzocht en dat de nodige tegenmaatregelen moeten worden genomen om te voorkomen dat kwetsbare bevolkingsgroepen het slachtoffer worden van industriële expansie.

1) Het volgende is voornamelijk gebaseerd op een rapport getiteld *World perspective studies of agricultural processing industries* van de afdeling Balanced International Growth van het Nederlands Economisch Instituut in opdracht van de Voedsel en Landbouw Organisatie van de Verenigde Naties in Rome.

2) Nederlands Economisch Instituut, afdeling Balanced International Growth, *The relation between investment and employment creation*, oktober 1972.

De landbouwverwerkende industrie behoort tot de z.g. vroege industrieën, hetgeen o.a. inhoudt dat ze in een essentiële behoefte voorziet. Goederen door zulke industrieën geproduceerd maken dan ook een groot deel uit van het consumptiepakket in ontwikkelingslanden. Naarmate het niveau van het inkomen per hoofd stijgt, daalt dat aandeel echter sterk. In overeenstemming hiermee vertoont een internationale vergelijking van de inkomenselasticiteit van b.v. leren schoenen een zeer regelmatig patroon: in landen met lage inkomens is de elasticiteit hoog, in rijkere landen is zij duidelijk minder, terwijl in de zeer rijke landen een verzadigingsniveau is bereikt en de elasticiteit ongeveer nul blijkt te zijn.

Uit het bovenstaande kan al worden opgemaakt, dat er geen aanleiding is om, zoals soms wordt gedaan, de landbouwverwerkende industrie in haar geheel aan te prijzen als zijnde geschikt voor ontwikkelingslanden. Dat geldt dan in het bijzonder voor de voedingsmiddelenindustrie, hoewel ook daar uitzonderingen zijn die dan echter wel afzonderlijk moeten worden geïdentificeerd. De rest van de landbouwverwerkende industrie is voor ontwikkelingslanden aantrekkelijker en in het algemeen gesproken is hun concurrentiepositie daar ook krachtiger. Helaas geldt dit evenzeer voor de reactie van de ontwikkelde landen: opvallend veel van de betreffende producten worden door kwantitatieve importbeperkingen afgestopt, zoals uit UNCTAD-studies blijkt.

Ondanks de waarschuwing tegen generalisaties is hierboven steeds gesproken over de landbouwverwerkende industrie in het algemeen of over grote delen daarvan. Met die waarschuwing in gedachten lijkt het nuttig eens te onderzoeken tot welk soort conclusies een onderzoek van specifieke bedrijfstakken binnen dat geheel leidt. Ter illustratie zijn gekozen de cacao-industrie en de leerindustrie.

De aantrekkelijkheid van het expellerproces is sterk afhankelijk van de prijsverhouding van cacaoboter en cacaobonen, kortweg de boter-bonenverhouding. Deze bepaalt samen met de verwerkingskosten (de „grinder's margin”) de winst, maar omdat de verwerkingskosten betrekkelijk stabiel zijn, worden fluctuaties in de rentabiliteit bijna geheel veroorzaakt door de prijsverhouding, die inderdaad sterk kan variëren. In het rapport wordt berekend dat het expellerproces winstgevend begint te worden bij een boter-bonenverhouding van juist boven 2.

Het persproces levert naast cacaoboter ook cacao-poeder op, dus daar moet met twee prijsverhoudingen worden gerekend, de boter-bonen- en de poeder-bonenverhouding. Nadere beschouwing daarvan leert, dat fluctuaties in die verhoudingen in tegengestelde richting plegen te verlopen, zodat de som van beide vrijwel con-

stant is. Aangezien verder het persproces evenveel tonnen boter als poeder oplevert, zijn de opbrengsten van de persfabrieken betrekkelijk onafhankelijk van de prijsfluctuaties op de omringende markten.

Aldus blijkt — in afwijking van de traditionele, theoretische overwegingen — de concurrentiepositie van ontwikkelingslanden ten opzichte van ontwikkelde landen in de cacao-industrie af te hangen van factoren die voor een deel buiten de produktiesfeer in enge zin liggen. Dit wordt nog versterkt doordat, ten eerste, de toegevoegde-waardecoëfficiënt zeer laag is (10 tot 15%, inclusief winst), waardoor een evaluatie met schaduwrijzen voor arbeid en kapitaal bijzonder weinig uitmaakt en, ten tweede, nog andere factoren buiten het productieproces een rol spelen. Deze laatste zullen hier kort worden besproken.

In de eerste plaats zijn van belang de uitvoerrechten op cacaobonen, die in producentenlanden worden geheven (van 15 tot 20% van de f.o.b.-waarde) en die ontbreken of veel lager zijn voor cacao-producten. Deze maatregel bevor-

Deze rubriek wordt verzorgd door de afdeling Balanced International Growth van het Nederlands Economisch Instituut en het Centrum voor Ontwikkelingsprogrammering van de Erasmus Universiteit Rotterdam

dert vanzelfsprekend de bewerking in die landen en staat als zodanig tegenover de importtariefstructuur in de afnemerslanden. Beide soorten maatregelen compenseren elkaar gedeeltelijk, met als netto resultaat waarschijnlijk een lichte begunstiging van de producentenlanden.

De vervoerskosten van bonen enerzijds en boter en poeder anderzijds lopen enigszins uiteen en maken het voordeliger de bonen te bewerken alvorens ze te exporteren. Maar het voordeel is van kleine betekenis en valt in het niet tegenover de effecten van andere invloeden, zoals die van de marges in de handel tussen de publieke verkoopkantoren in de grondstoffenlanden en de verwerkende industrieën in de ontwikkelde landen. Doordat de industrie er meer en meer de voorkeur aan geeft op termijn grondstoffen te kopen, zodat kleinere voorraden kunnen worden aangehouden, is de belangrijkheid van de handel in de bedrijfstak sterk toegenomen.

De cacao-industrie

In de cacao-industrie — waaronder wordt verstaan dat deel van de produktieloom waarin cacaobonen worden verwerkt tot cacaoboter en -poeder — zijn twee technologieën bekend: het persproces en het expeller-extractieproces. In het eerste proces worden na een aantal

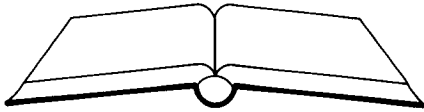
voorbewerkingen cacaoboter en cacao-poeder verkregen, terwijl het andere alleen cacaoboter oplevert. Nog een ander verschil tussen beide is, dat het persproces kapitaalintensiever is, hetgeen mede verklaart waarom dat overwegend in ontwikkelde landen kan worden aangetroffen, terwijl het expellerproces in de ontwikkelingslanden overheerst. Maar het zal duidelijk zijn, dat door de verschillende samenstelling van het eindproduct, de aantrekkelijkheid van de ene technologie ten opzichte van de andere zowel in een bedrijfseconomische als in een sociaal-economische beoordeling in sterke mate afhangt van de relatieve prijzen van cacaoboter en -poeder.

Nog niet zo lang geleden werd cacao-poeder als een bijproduct gezien, maar naarmate het gebruik ervan voor dranken, dessertartikelen enz. toenam, veranderde dit karakter. Het geldt nu als een volwaardig product en dat komt ook in de prijsverhouding tot uitdrukking. Vanzelfsprekend heeft deze ontwikkeling de aantrekkelijkheid van het persproces vergroot en daardoor ook de positie van de cacao-industrie in ontwikkelde landen begunstigd. Verder is het van belang te vermelden, dat aan cacao-poeder specifieke eisen worden gesteld met het oog op verdere verwerking (oplosbaarheid, smaak), maar dat ook de opslag grote nauwkeurigheid vereist wat betreft hygiëne, temperatuur en vochtigheidsgraad. Voorlopig blijken ontwikkelde landen beter aan deze eisen te kunnen voldoen, gedeeltelijk omdat de verdere verwerking en de consumptie van cacao-producten daar is geconcentreerd, maar ook omdat de procesbegeleiding op een hoger peil staat.

De bron van inkomsten voor de handel is vanzelfsprekend het verschil tussen aan- en verkoopprijs van de verhandelde producten, waarbij het risico van heftige prijsverschommelingen geheel of gedeeltelijk kan worden vermeden door operaties op de termijnmarkt. Gedetailleerde kennis van de diverse markten is voor succes in dit bedrijf noodzakelijk, maar belangrijker nog is eerder over informatie over de vermoedelijke richting van marktontwikkelingen te beschikken dan anderen. Er zijn maar enkele grote handelaars nodig om als reactie op markt-informatie een bepaalde ontwikkeling in gang te zetten, terwijl degenen die als eersten reageren veelal het grootste voordeel behalen.

In de praktijk blijkt nu dat de handelsmarges voor cacao-producten zeer aanzienlijk hoger liggen dan die voor cacaobonen, met als resultaat dat de verwerking in de consumentenlanden krachtig wordt bevoordeeld. Voor zover dit verschijnsel het gevolg is van ondoorzichtigheid van de handel in cacao-producten, vormt het een belangrijke belemmering voor de verbetering van de internationale arbeidsverdeling en dient het te worden weggenomen. Openbaar

Onderzoek-memoranda

Dit is de vierde aflevering in de serie onderzoek-memoranda. De bedoeling ervan is een overzicht te geven van recente publikaties die door economische faculteiten en instituten in eigen beheer zijn uitgebracht. Het kan ook voor anderen van belang zijn van het bestaan van deze publikaties op de hoogte te zijn en er eventueel kennis van te nemen. Daarom wordt tevens aangegeven waar deze publikaties kunnen worden besteld.

Universiteit van Amsterdam, Faculteit der Economische Wetenschappen, Commissie voor de Wetenschapsbeoefening, Jodenbreestraat 23, Amsterdam, tel.: (020) 5 25 41 30, t.a.v. L. Spronkers.

H. Vrolijk, *Structuurbeleid, een terreinverkenning*, Research Memorandum no. 7803.

F. Klijn, A. Luyten en J. Wesseling, *De productiestructuur van Amsterdam. Schatting en voorlopige analyse van de semi-integrale input-outputtabel van Amsterdam voor 1970*, Research Memorandum no. 7804.

J. J. Meltzer, *Licence, competition, direct foreign investment*, Research Memorandum no. 7805.

A. H. Smies-Lok, *Het bepalen van de optimale samenstelling van de verzekerings- en beleggingsportefeuilles van een schadeverzekeringsmaatschappij*, Research Memorandum no. 7806.

J. J. Meltzer, *Vermogensaanwasdeling en interne verrekenprijzen van multi-nationale ondernemingen*, Research Memorandum no. 7807.

H. Elte, R. Hochheimer, W. Kuipers en C. Worms, *De kwaliteit van de voor-*

spelingen van het Centraal Planbureau, Research Memorandum no. 7808.

W. Hafkamp en P. Nijkamp, *A comprehensive interregional model for environmental policy*, Research Memorandum no. 7809.

M. Ellman, *Against convergence*, Research Memorandum no. 7810.

Universiteit van Amsterdam, Instituut voor Actuarial en Econometrie, Interfaculteitsgebouw Actuarial en Econometrie, Jodenbreestraat 23, Amsterdam, tel.: (020) 5 25 42 18.

H. Neudecker, *Some results on Jacobians*, AE 1/78.

J. R. Magnus en H. Neudecker, *The elimination matrix: some theorems and applications*, AE 2/78.

H. J. Bierens, *Minimum information estimators for structural equations and distributed lags*, AE 3/78.

J. R. Magnus, *The moments of products of quadratic forms in normal variables*, AE 4/78.

F. J. H. Don en D. J. D. Wijnmalen, *The preparedness of the Leiden fire-brigade — report of an investigation*

(in Dutch), AE 5/78.

J. F. Kiviet, *Effects of ARMA errors on tests for regression coefficients: comments on Vinod's paper: improved and further results*, AE 6/78.

R. Jonker, G. de Leve, J. A. van der Velde en A. Volgenant, *Solving symmetric traveling salesman problems asymmetrically*, AE 7/78.

O. D. Anderson en J. G. de Gooijer, *On discriminating between IMA (1,1) and ARMA (1,1) processes: some extensions in a paper by Wichem*, AE 8/78.

J. R. Magnus, *The construction of price- and quality indices for output and inputs of labour, energy and capital in Dutch enterprises 1950-1976* (in Dutch), AE 9/78.

J. R. Magnus en L. A. Vastou, *Prices and qualities of labour, capital, energy and output in eight sectors of the Dutch manufacturing industry, 1958-1976* (in Dutch), AE 10/78.

R. Jonker, G. de Leve en A. Volgenant, *Non-optimal traveling salesman trajectories I: the symmetrical case* (in Dutch), AE 11/78.

J. R. Magnus, *Maximum likelihood estimation of error component models*, AE 12/78.

J. R. Magnus, *Maximum likelihood estimation of the GLS model: a general approach and application to the heteroskedastic model*, AE 13/78.

J. S. Cramer, *De omvang van het betalingsverkeer en de omloopsnelheid van geld: enige ramingen voor 1974-1977*, AE 14/78.

F. J. H. Don, *A note on Sheppard's corrections for grouping and ML-estimation*, AE/15/78.

C. Elbers (supervised J. S. Cramer), *The yearly number of resignations of employees of the University of Amster-*

making van details van termijntransacties voor cacao-producten en ook voor cacao-bonen en, meer in het algemeen, het breken van monopolieposities in de cacao-handel zijn daarvoor de aangewezen middelen.

De leerindustrie

De leerindustrie, die huiden en vellen tot leer bewerkt, is voor de grondstofvoorziening afhankelijk van omstandigheden die buiten haar invloed liggen. Huiden en vellen zijn immers bijproducten van de slacht. Omgekeerd blijkt de prijsontwikkeling van diverse leersoorten wel samen te hangen met die van de bijbehorende grondstoffen. Vooral in ontwikkelingslanden kan het aanbod van huiden en vellen nog aanzienlijk worden opgevoerd, terwijl bovendien door betere conservering de kwaliteit sterk kan worden verbeterd.

Het grootste deel van de leerproductie (in West-Europa ruim 60%) wordt verwerkt in de schoenenindustrie en de vraag naar leer is dus in hoge mate afhankelijk van die naar schoenen (zie boven). Verder heeft de leerindustrie als geheel gevoelige klappen gekregen door de toepassing van vervangende synthetische materialen. Hoewel het leer aan deze ontwikkeling steeds beter weerstand biedt, is een voorspelling van de toekomstige vraag nog met veel onzekerheid omgeven.

De verhouding van door ontwikkelde landen uitgevoerd ten opzichte van ingevoerd leer neemt de laatste jaren duidelijk af, vooral voor de zwaardere leersoorten. Omgekeerd neemt die verhouding voor huiden en vellen juist toe, hetgeen al mogelijke aanwijzingen zijn van een verslechterde concurrentieverhouding van die landen in de leerproductie. Of dat ook feitelijk zo is, dient apart te worden onderzocht, want de

waargenomen export en import staan ook in dit geval onder de invloed van beschermende bepalingen. Een aantal ontwikkelingslanden waarvan er enkele voorheen grote leveranciers waren van huiden en vellen, zoals India en Argentinië, gaat er meer en meer toe over stringente uitvoerbepalingen op te leggen, zodat de binnenlandse bewerking wordt bevorderd. Aan de andere kant passen ook ontwikkelde landen een beschermende politiek toe.

Het bewerkingproces dat huiden en vellen doorlopen om tot leer te worden omgevormd, bestaat uit een groot aantal stappen waarvan er sommige op verschillende manieren kunnen worden uitgevoerd, waardoor dan ook leer van uiteenlopende kwaliteit wordt verkregen. Het proces kan op verschillende momenten worden onderbroken en het produkt kan dan worden verkocht om verdere bewerking te ondergaan. Die onderdelen van het proces kunnen geruime tijd grote

dam (in Dutch), AE 16/78.

Ph. L. de Jong en J. F. Kiviet, *Macroeconomische investeringsvergelijkingen gebaseerd op Jorgenson's model, voor Nederland getoetst*, AE 17/78.

M. B. van de Vlis, *Het autobezit in 1985*, AE 18/78.

Vrije Universiteit Amsterdam, Economische faculteit, De Boelelaan 1105, Postbus 7161, Amsterdam, t.a.v. P. Rietveld.

J. Hoogwerf, *The diffusion approximation in a single-server system*, Diskussienota no. 1978-3.

P. A. Cornelis en W. Mens, *Analysis of an action research project*, Diskussienota no. 1978-4.

P. Nijkamp, *A note on duality conditions of quadratic assignment models*, Diskussienota no. 1978-5.

G. J. v. d. Zwan, *De armste groepen en het overheidsbeleid*, Diskussienota no. 1978-6.

O. Bitter en P. Nijkamp, *Regionale investeringen in Nederland. Een toets van theorieën*, Diskussienota no. 1978-7.

T. P. van de Kooy, *De wetenschap der economie en de doelstelling der Universiteit*, Diskussienota no. 1978-8.

P. van Dijck en H. Verbruggen, *Export-led industrialization and economic development in underdeveloped countries*, Diskussienota no. 1978-9.

P. Nijkamp, *Conceptual foundations of regional environmental policy*, Diskussienota no. 1978-10.

L. Trimp, *Inkomensongelijkheid: een maattheoretische benadering*, Diskussienota no. 1978-11.

P. Nijkamp en M. W. van Veenendaal, *Psychometric scaling and preference methods in spatial analyses*, Research

Memorandum no. 1978-2.

P. Nijkamp en J. Spronk, *Interactive multiple goal programming*, Research Memorandum no. 1978-3.

P. Nijkamp en P. Rietveld, *New multi objective techniques in physical planning*, Research Memorandum no. 1978-4.

P. Nijkamp, *Decision models for planning against stagnation*, Research Memorandum no. 1978-5.

P. Nijkamp, *An analysis of interdependent decision via non-linear multi-objective optimization. A theory of displaced ideals*, Research Memorandum no. 1978-6.

P. Nijkamp, *Conflict patterns and compromise solutions in fuzzy choice theory. An analysis and application*, Research Memorandum no. 1978-7.

J. D. P. Kasper, *De bijdrage van detailhandelsmarketing aan maatschappelijke welvaart en welzijn*, Research Memorandum no. 1978-8.

H. J. Blommenstein, P. Nijkamp en P. Rietveld, *A multivariate analysis of spatial inequalities*, Research Memorandum no. 1978-9.

F. Palm en A. Zellner, *Large sample estimation and testing procedures for dynamic equation systems*, Research Memorandum no. 1978-10.

J. H. T. H. Andriessen, P. A. Cornelis en H. van der Flier, *Participatie, invloed, satisfactie en groepseffectiviteit. Een onderzoek bij deelnemers aan een bedrijfsspel*, Research Memorandum no. 1978-11.

Rijksuniversiteit Groningen, Econometrisch Instituut, Postbus 800, Groningen.

G. Sierksma, *Non-negative matrices; the open Leontief model*, WS 7701.

A. E. Steenge, *The polluter pays prin-*

ciple and the economic structure: an input-output approach, WE 7801.

P. W. Otter, *Systematische parameter variatie in lineaire regressie modellen: enkele toetsings- en schattingsprocedures*, SE 7801.

D. G. Cohen Tervaert, *Stability of Grecon models 77-A and 77-B*, SE 39/7802.

A. E. Steenge, *Establishing relative stability in the dynamic Leontief model by appropriate choice of period*, WE 40/7802.

H. Rijken van Olst, *Een methode van discriminantanalyse: rekentechniek en opmerkingen uit de praktijk*, SE no. 10, EI 41/7802.

W. Voorhoeve, B. Bos, R. H. Ketelapper en M. A. Kooyman, *Het Greconmodel 78-A; voorspellingen voor 1978*, SE-42/7803.

J. Ponstein, *Two questions regarding dynamic programming*, OR-43/7802.

P. W. Otter, *Kalman filtering in time-series analysis compared with the Box-Jenkins approach and exponential smoothing*, SE-44/7804.

G. Sierksma en A. E. Steenge, *On the choice of the units in the open Leontief model*, WS-43/7801.

G. Sierksma, *The convex sum space and the Garathéodory, Helly, Radon, and Exchange numbers*, WS-46/7802.

A. E. Ronner, *Robust estimators in linear models*, SE-47/7805.

J. Ponstein, *On the use of pfa multipliers in mathematical programming*, OR-48/7803.

Rijksuniversiteit Groningen, Instituut voor economisch onderzoek, WSN-gebouw Paddepoel, Postbus 800, Groningen, tel.: (050) 11 56 27, t.a.v. Mevr. Y. van Tuyl.

verschillen in bedrijfseconomisch rendement vertonen. Door de betrekkelijk grote mate van bewerkelijkheid enerzijds en de geringe waarde van de grondstoffen anderzijds is de toegevoegde waardecoëfficiënt in vergelijking met andere landbouwverwerkende industrieën aan de hoge kant, nl. tussen de 20 en 30%. De arbeid-kapitaalverhouding is van dien aard dat de leerindustrie tot de arbeidsintensieve bedrijfstakken behoort, zonder daarbij echter de arbeidsintensiteit van de leerverwerkende industrie ook maar te kunnen benaderen.

Hoewel ook hier uitzonderingen voorkomen, maakt de leerindustrie in de ontwikkelde landen een moeilijke tijd door met lage, zelfs negatieve winstmarges en een zeer sterk teruglopende werkgelegenheid. Omdat schaalvergroting de kosten krachtig drukt zijn vele kleine bedrijven verdrongen door grotere. Stagnerende vraag, hoge arbeidskosten en de moeilijkheid om arbeiders te vinden voor

het vuile, „natte” werk vormen hier problemen die van structurele aard zijn. In ontwikkelingslanden daarentegen vertoont de leerindustrie een veel gunstiger beeld. De vraag is nu of dit beeld een sociaal-economische evaluatie kan doorstaan.

Om die vraag te kunnen beantwoorden is de Little-Mirrlees-methode op een voor de moderne sector representatieve leerlooiërij in India toegepast. De internationaal verhandelbare grondstoffen, materialen en eindproducten werden daartoe tegen wereldmarktprijzen gewaardeerd. De schaduwprijs van ongeschoolde en halfgeschoolde arbeid werd gesteld op 0,85 van het feitelijke loon, terwijl het loon van geschoolde arbeid niet werd gecorrigeerd. De schaduwinterestvoet werd geschat op 16%. Hoewel toepassing van deze gecorrigeerde prijzen de sociaal-economische winstvoet onder de bedrijfseconomische bleek te drukken, bleef de winstmarge echter

ruimschoots positief.

Al met al, in aanmerking nemende de beschikbaarheid van grondstoffen en arbeid en het hogere sociaal-economische rendement, lijken de ontwikkelingslanden ten opzichte van de ontwikkelde landen een comparatief voordeel te hebben in de leerlooiërij. Daarbij is zelfs nog geen rekening gehouden met de kosten van vervuiling die hoog kunnen oplopen³⁾. Maar in landen met hogere temperaturen en veel zonneschijn kunnen de kosten die gemoeid zijn met de afbraak van afval aanzienlijk lager zijn. Het ziet er dan ook naar uit, dat ontwikkelingslanden ook in dit opzicht een voordeel hebben.

P.A. Cornelisse

3) Een leerlooiërij die 100.000 huizen per jaar verwerkt, produceert een hoeveelheid afval die overeenkomt met die van een gemeente van 10.000 inwoners.

J. Oosterhaven, *Export stagnation and import price inflation in an inter-regional input-output model*, Onderzoek Memorandum no. 39.

J. A. H. Maks, *Ordinal welfare comparisons of consumer goods packets for the United Kingdom 1950-1970 and West Germany 1950-1967*, Onderzoek Memorandum no. 40.

J. Muysken, *Aggrégation of production functions and bounded substitutability, applied to the Japanese cotton spinning industry*, Onderzoek Memorandum no. 41.

A. Boonstra en P. S. H. Leeftang, *Some comments on the development and application of linear learning*

models, Onderzoek Memorandum no. 42.

Erasmus Universiteit Rotterdam, Centrum voor Bedrijfseconomisch Onderzoek, Burg. Oudlaan 50, Rotterdam, tel.: (010) 14 55 11, tst. 3295, t.a.v. Mej. M. de Rooij.

P. Nijkamp en J. Spronk, *Interactive multiple goal programming*, Rapport 7803/A.

M. J. L. Jonkhart, *Bond risk differentials, the term structure of interest rates and the risk of default*, Rapport 7804/F.

J. Keus, *Investeringsbeslissingen van ondernemers in macro-economisch perspectief*, Rapport 7805/A.

A. C. C. Herst, *Leasen of kopen: een kwestie van druk?*, Rapport 7806/F.

M. J. L. Jonkhart, *Bond risk differentials, the term structure of interest rates and the risk of default: a correction and an extension*, Rapport 7807/F.

D. van der Wijst, *Enige aspecten van het onderzoek t.b.v. de psychologische positionering van produkten*, Rapport 7808/M.

P. W. Moerland, *Prijsgedrag in theorie en praktijk*, Rapport 7809/A.

M. J. L. Jonkhart, *On the order of debt claims*, Rapport 7810/F.

A. I. Diepenhorst, *Vennootschappelijke of particuliere schuldaanvaarding, gevolgd door elkaar compenserende*

PROVINCIALE GRIFFIE

De Provinciale Griffie is gevestigd in het Provinciehuis, het bestuurscentrum van de provincie. De Griffie staat het provinciale bestuur terzijde bij de uitoefening van zijn taak. Het aantal personeelsleden bedraagt ca 200.

Schriftelijke sollicitaties kunnen binnen 14 dagen worden gezonden aan het hoofd van de Centrale Personeelszaken, Tweebaksmarkt 52 te Leeuwarden, onder vermelding van de letters EC in de linkerbovenhoek van de enveloppe.

Op de onderafdeling provinciale financiën van de afdeling financiën van de provinciale griffie kan op korte termijn een

ECONOOM (m/vr)

worden geplaatst.

Functie-informatie:

De te benoemen medewerker zal worden belast met de opstelling van financiële meerjarenramingen in het kader van de financiële vertaling van het meerjarig beleidsprogramma van de provincie.

Een en ander zal gerealiseerd moeten worden in nauw overleg met de afdelingsleiding en het bureau planning en coördinatie.

De aard van de werkzaamheden brengt met zich mee dat samenwerking nodig is met functionarissen van andere disciplines.

Vereist wordt:

Doctoraal examen economie, studierichting openbare financiën.

Vaardigheid in het interpreteren van statistische gegevens.

Bij voorkeur ruime ervaring met soortgelijke werkzaamheden.

Goede contactuele eigenschappen.

Kandidaten die niet aan de opleidingseis voldoen, maar een vergelijkbaar opleidingsniveau en ervaring met soortgelijke werkzaamheden hebben, kunnen eveneens solliciteren.

Salaris:

Afhankelijk van ervaring maximaal f 4.335,— of f 5.103,— bruto per maand.

Een psychologisch onderzoek zal deel uitmaken van de selectieprocedure.

Nadere informatie over deze functie verstrekt de chef van de afdeling financiën tijdens de kantooruren (tel. 05100 - 41214 toestel 230).

PROVINCIE FRIESLAND

fouten, Rapport 7811/F.

P. Nijkamp en J. Spronk, *Interactive multiple goal programming: method and application*, Rapport 7812/F.

A. I. Diepenhorst, *A multi-period cost of capital concept and its impact on the formulation of financial policy*, Rapport 7813/F.

F. J. Ballendux en J. K. van Vliet, *Capital budgeting under uncertainty: a neglected institutional constraint?*, Rapport 7814/F.

F. J. Ballendux en J. K. van Vliet, *Firm effects and project values*, Rapport 7815/F.

J. K. van Vliet, *Discriminant analysis as an alternative capital budgeting rule*, Rapport 7816/F.

Erasmus Universiteit Rotterdam, Centrum voor Ontwikkelingsprogrammering, Burg. Oudlaan 50, Rotterdam, tel.: (010) 14 55 11, tst. 3400, t.a.v. C. J. van Opijnen.

L. Chakravarty, *Emergence of an industrial labour force in a dual economy: British India 1880-1920*, Discussion paper no. 39.

M. Hulsman-Vejsová, K. A. Koekoek en L. B. M. Mennes, *Industriële handel van Nederland met de ontwikkelde landen 1962-1975*, Discussion paper no. 40.

Erasmus Universiteit Rotterdam, Fiscaal Economisch Instituut, Burg. Oudlaan 50, Rotterdam, tel. (010) 14 55 11, tst. 3267, t.a.v. W. J. Keller.

P. W. Moerland, *Optimal firm behaviour under different fiscal regimes* (revised), Discussion paper series 7704/P.

P. W. Moerland, *The impact of three major systems of corporate income taxation within an integral model of firm behaviour*, Discussion paper series 7801/P.

W. J. Keller, *Tax incidence and income distribution: towards an operational general equilibrium model for the Netherlands*, Discussion paper series 7802/P.

Erasmus Universiteit Rotterdam, Instituut voor Economisch Onderzoek, Burg. Oudlaan 50, Rotterdam, tel.: (010) 14 55 11, tst. 3494, t.a.v. J. Hartog.

J. J. M. Theeuwes en D. M. Wells, *An empirical contribution to the theory of first-order conditions for derived demand and the Slutsky identity*, Discussion paper series 7811/G.

A. Knoester, *On monetary and fiscal policy in an open economy*, Discussion paper series 7812/G/M.

D. P. Broer en J. C. Siebrand, *A simultaneous disequilibrium analysis of product market and labour market*, Discussion paper series 7813/G.

P. Korteweg, *Overhauling the OECD strategy for stabilizing the international*

economy, Discussion paper series 7801/M.

Erasmus Universiteit Rotterdam, Econometrisch Instituut, Burg. Oudlaan 50, Rotterdam, tel.: (010) 14 55 11, tst. 3340, t.a.v. Mevr. Vinke.

G. v. d. Hoek, *Experiments with a reduction method for nonlinear programming based on a restricted lagrangian*, Rapport 7804/0.

L. de Haan en S. I. Resnick, *Derivatives of regularly varying functions in IR^d and domains of attraction of stable distributions*, Rapport 7805/S.

S. Schim van der Loeff en R. Harkema, *Estimation and testing of alternative production function models*, Rapport 7806/E.

J. van Daal, *Money illusion and aggregation bias*, Rapport 7807/E.

R. J. Stroeker, *Aspects of elliptic curves: an introduction*, Rapport 7808/M.

W. H. Somermeyer en J. van Daal, *Analytical utility functions underlying fractional expenditure*, Rapport 7809/E.

M. Hazewinkel, *A new proof of Cartier's third theorem*, Rapport 7810/M.

Nederlands Economisch Instituut, Burg. Oudlaan 50, Rotterdam, tel.: (010) 14 55 11, tst. 3765, t.a.v. P. Baan.

L. H. Klaassen, G. Ooms, J. Paelinck en W. Willemsen, *A study of the formal structure of J. W. Forrester's world dynamic model*, Foundations of empirical economic research, 1978/4.

W. Molle, *Regional disparities in the European community*, Foundations of empirical economic research, 1978/5.

L. van den Berg en L. H. Klaassen, *The process of urban decline*, Foundations of empirical economic research, 1978/6.

J. A. Bourdrez en L. H. Klaassen, *Integrated transport planning*, Foundations of empirical economic research, 1978/7.

J. P. Ancot, P. Kemp, J. Paelinck en H. Smit, *DATONEI, the functional databank of the Netherlands Economic Institute*, Foundations of empirical economic research, 1978/8.

J. P. Ancot, A. Hughes, Hallett en J. Paelinck, *La détermination des paramètres de fonctions de préférences implicites*, Foundations of empirical economic research, 1978/9.

J. P. Ancot, J. Paelinck, G. den Broeder en D. Tack, *A discriminant analysis to regional threshold problems*, Foundations of empirical economic research, 1978/10.

J. Paelinck, J. van der Vlies en S. Wagenaar, *A computable impact model for airport activities (airimpact)*, Foundations of empirical economic research, 1978/11.

L. H. Klaassen, *Instrumente für die Regionalpolitische Beeinflussung der Chancerverteilung Investitionspolitik und Infrastruktur*, Foundations of empirical economic research, 1978/12.

J. Paelinck, *Interactive groups with related limited efficiency*, Foundations of empirical economic research, 1978/13.

J. de Koning, *Dichotomous dependent variables in regression models*, Foundations of empirical economic research, 1978/14.

L. H. Klaassen, *Social research and the politician*, Foundations of empirical economic research, 1978/15.

W. T. M. Molle en L. H. Klaassen, *Trends in regional and urban development in North-Western Europe*, Foundations of empirical economic research, 1978/16.

L. van den Berg en L. H. Klaassen, *Financing urban systems*, Foundations of empirical economic research, 1978/17.

Interuniversitaire Interfaculteit Bedrijfskunde, Poortweg 6, Delft, tel.: (015) 5692 54, tst. 311, t.a.v. Mej. M. de Kovel.

J. J. van Duijn, P. S. H. Leeftang en A. J. J. A. Maas, *The demand for beer: regional differences in the Netherlands*, R/78/28.

C. P. Veerman en P. de Wolf, *Levensduur van personenauto's in Nederland*, R/78/29.

Rijksuniversiteit Leiden, Faculteit der Rechtsgeleerdheid, Economisch Instituut en Centrum voor Onderzoek van de Economie van de Publieke Sector, Hugo de Grootstraat 32, Leiden, tel.: (071) 14 96 41, t.a.v. F. van Winden.

A. Kapteyn, T. Wansbeek en J. Buyze, *The dynamics of preference formation*, Rapport 78.01.

A. Kapteyn en F. van Herwaarden, *Empirical comparison of utility functions*, Rapport 78.02.

T. Wansbeek en A. Kapteyn, *Identical error components*, Rapport 78.03.

A. Kapteyn, T. Wansbeek en J. Buyze, *Error in variables: Consistent Adjusted Least Squares (CALS) estimation*, Rapport 78.04.

A. Kraal, *Power in marketing*, Rapport 78.05.

F. van Winden en B. van Praag, *A dynamic model of the interaction between state and private sector*, Rapport 78.06.

B. van Praag, *The multivariate approach in linear regression theory*, Rapport 78.07.

B. van Praag en H. van der Knoop, *The insurance of welfare diseases by means of income- and price linked premiums*, Rapport 78.08.

B. van Praag en A. Hagenaars, *Missing data: a multivariate approach*, Rapport 78.09.

F. van Herwaarden, F. de Kam en V. Halberstadt, *Publieke heffingen, fiscale aftrekposten en de personele inkomensverdeling in 1973, een theoretische drukberekening met feitelijke gegevens*, Rapport 78.10.

B. van Velthoven, *Inflation and unemployment in a multi-sector disequilibrium model*, Rapport 78.11.

W. Eizenga, *Inflation, savings, and capital formation*, Rapport 78.12.

B. van Praag, Th. Goedhart en A. Kapteyn, *The poverty line, a pilot survey in Europe*, Rapport 78.13.

J. Linthorst en B. van Praag, *De cen-*

trumfunctie van Nederlandse gemeenten, Rapport 78.14.

F. de Kam, F. van Herwaarden en V. Halberstadt, *De inkomensontwikkeling van werknemers in de marktsector en in de publieke sector, 1973-1977*, Rapport 78.15.

T. Wansbeek en A. Kapteyn, *A general analysis of covariance structures of longitudinal data*, Rapport 78.16.

B. van Praag en V. Halberstadt, *Towards an economic theory of disability-to-work: a first approach*, Rapport 78.17.

A. Kapteyn en B. van Praag, *Family*

composition and family welfare, Rapport 78.18.

T. Wansbeek, *Competition of MINQUE variance component estimates: a note*, Rapport 78.19.

R. Wessels, *The demand for money and overdraft facilities by firms*, Rapport 78.20.

B. van Praag, A. Kapteyn en F. van Herwaarden, *The definition and measurement of social reference spaces*, Rapport 78.21.

F. van Winden, *The interaction between state and firms* (modified and extended version of report 76.09), Rapport 78.22.

Cees Zwart: Samenleven met het oog op morgen. Maatschappelijke ontwikkelingen als opgaaf en uitdaging. Lemniscaat, Rotterdam, 1977, 167 blz., f. 21,25.

De schrijver staat (als één van de weinigen) stil bij een van de belangrijkste vragen van de jaren zeventig. Hij vraagt zich af hoe het komt dat deze niet hebben gebracht wat de jaren zestig aan beloften inhielden. Alleen daarom al is de uitgave van dit boek verantwoord en kennisgeving ervan de moeite waard. Maar laat de lezer zelf oordelen en zijn inzichten toetsen aan die welke Zwart ons op overvloedige en vaak oorspronkelijke wijze presenteert. Zwart toont zich voorstander van een nationaal beraad hierover. Zijn boek levert daarvoor genoeg materiaal. Het bevat tal van kernachtige uitspraken. Ik moet echter met een (te) korte schets van de inhoud van het boek volstaan.

Eerst beschrijft Zwart uitvoerig de huidige maatschappelijke situatie als een drievoudige crisis, een economische, een geestelijke en een sociale crisis. Aan het bestaan van deze drievoudige crisis verbindt de schrijver de conclusie dat de maatschappij van voor de jaren zestig inderdaad achter ons ligt en dat er signalen zijn die wijzen op een nieuwe fase in de maatschappelijke ontwikkeling. De nieuwe fase wordt volgens Zwart echter tegengehouden en afgeremd door de oeroude menselijke trek van het emancipatiestreven, waarbij de nadruk niet ligt op het gemeenschappelijke maar op het individuele. Voor de oplossing van het dilemma sociaal/anti-sociaal pleit Zwart voor een koerszoekend management dat zich baseert op tijdelijke associatie van realiseerbare doelstellingen en voor sociale structuren met een menselijke maat.

De analyse van de ontwikkeling naar authentieke gemeenschapsvorming (in gezin, school, bedrijf en samenleving) enerzijds en de belemmerende invloed daarop van het welig bloeiende emancipatiestreven anderzijds zet de lezer op het spoor van de hardnekkigheid waarmee oude idealen voortleven en echte vernieuwing wordt getemperd.

De schrijver behandelt dit thema aan de hand van de drie naoorlogse idealen; de welvaartsstaat, de verzorgingsstaat en de informatiestaat. Het hanteren van deze idealen gaat nog steeds door, zij ontaarden, zij zijn overrijp geworden. Wanneer de schrijver deze oude idealen en hun doorwerking afweegt komt hij tot het oordeel dat deze doorwerking krachtiger is dan de ontvankelijkheid van de samenleving voor de nieuwe sociale idealen. Samen met de versnelling van het emancipatiestreven zijn de tegenkrachten a.h.w. te groot voor de opgave deze vernieuwing tot stand te brengen.

Zwart brengt als voorbeeld voor het overrijp worden van oude idealen de z.i. bedenkelijke ontwikkeling van de overheidstaak ter sprake. De overheid heeft zich ontwikkeld van voorwaarden scheppen, via medeverantwoordelijk zijn, naar richting geven en Zwart geeft een aardig voorbeeld van het doorwerken van oude idealen. Terwijl in de werkelijkheid van het sociaal-economisch leven „groot” niet meer synoniem is met goed, en het bedrijfsleven weet hoe moeilijk rationalisatie zich verdraagt met decentralisatie, gaat de overheid door met groei in omvang en toename van procedure enz.

Het blijkt nodig, zo concludeert Zwart, om de idealen aan te passen aan de werkelijkheid in plaats van het hardnekkig trachten de werkelijkheid te vervormen vanuit vaststaande opvattingen.

Zwart houdt daarom een overtuigend pleidooi voor terugkeer naar de sociale werkelijkheid. Deze wordt geschetst als een samenleving met drie geledingen of subsystemen, die van:

- het economische, met als hoofdproces de voortbrenging van goederen en diensten, arbeidsverdeling en als structuur de economische orde;
- het omgangsleven, de wijze van met elkaar omgaan in bedrijf en in de politiek met als instituut de rechtsorde;
- het geestelijk leven, met als hoofdproces de geestelijke ontwikkeling en als structuur het sociaal-culturele leven.

Een belangrijke sociaal-fysiologische stelling is dat elk van deze levensgebieden zich op eigen wijze moet kunnen voltrekken zonder overheersing of infiltratie vanuit de andere gebieden. Zo mag het bedrijfsleven het onderwijs niet dicteren, de kerk het bedrijfsleven niet de productie voorschrijven, of de overheid de individuele keuze van de burger bepalen.

Tweede grondstelling is dat elk van die levensgebieden haar eigen structuur, organisaties moet hebben (kerken, scholen, universiteiten voor het geestelijke leven, bedrijven, consumenten, organisaties voor de economie, overheidsorganen e.d. voor het omgangsleven e.d.).

Derde grondslag is dat elk dezer instituten compleet moet zijn door zijn eigen drie deelfuncties te vervullen.

Getoetst tegen deze werkelijkheid wordt opgemerkt dat waar er vroeger van overheersing van het geestesleven sprake was, en recentelijk van het economische, nu een overheersende rol voor het rechtsleven en diens hoedster de overheid lijkt te worden nagestreefd. Zwart ziet hier wel een reactie maar geen wezenlijke vooruitgang. Hij komt dan tot de formulering van zijn hoofdgedachte, zijn toekomstbeeld: „De typische opgave voor vandaag is om een samenle-

ving te scheppen waarin de drie levensgebieden elk hun eigen bijdrage zelfstandig kunnen leveren". Hij verbindt daaraan een receptuur van onderzoek van huidige processen en toetsing aan de hoofdgedachte om vervolgens te kunnen bijsturen in de gewenste richting. Zelf kent hij hoge prioriteit toe aan de evaluatie van de overheidstaak uit vrees voor een verdergaande verstoring van het maatschappelijk gebeuren. Hij beveelt aan te beginnen met de werkwijze en het functioneren van ons parlementaire stelsel. Ook hier wordt naar voren gebracht dat gemeenschapsvorming niet gedijt wanneer de menselijke maat verloren gaat.

Zwart wijst op de realiteit dat elk van de hoofdprocessen zich afspeelt binnen een polariteit van uitersten. Geestelijke ontwikkeling speelt zich af binnen de polariteit van individuele waarden. Gemeenschapsvorming binnen die van bijzondere en gelijke rechten. Economische ontwikkeling binnen die van persoonlijke behoeften en wederzijdse afhankelijkheid.

Zwart geeft dan aan welke grondhouding bij deze polariteiten en processen hoort en komt tot een moderne formulering van de drieslag van de Franse Revolutie: vrijheid, gelijkheid, broederschap. Het vernieuwen van het nog jonge economische leven ziet hij als een geweldige

opgave voor de toekomst. Hij bespreekt onder meer de winst- of kapitaalvorming als financieringsbron van het geestesleven, een nieuw eigendomsbeleid, een nieuw inkomensbeleid (koppeling van prestatie aan loon), arbeidsbeleid (minder VAD, meer kwalitatieve vormgeving van de arbeid) en een nieuw prijsbeleid, wat leidt tot een pleidooi voor de z.g. *associatieve economie*. Behartigingswaard is zijn pleidooi dat het bedrijfsleven initiatieven dient te nemen. Zo niet dan worden de veranderingen van buitenaf opgelegd, vanuit het sociaal-politieke leven. Wil het bedrijfsleven een gezond ondernemingsklimaat, dan moet er een gezond sociaal-politiek leven zijn dat niet infiltreert in het economische leven. Wil men een gezonde overheid dan moet het bedrijfsleven zelf aan de slag.

De voorgaande beschouwing is de kern van zijn uit opstellen bestaande boek. In enkele hoofdstukken gaat Zwart nog verder in op de verscheidenheid en de structuren van het sociale leven. Zijn analyse mondt onder meer uit in een aanbeveling om organisaties minder te perfectioneren maar meer te doen aan de ontwikkeling van de eigenheid van mensen, zoals het scheppen van concrete ruimte voor initiatieven. Zwart wijst er terecht op dat in vele organisaties echter nog organisatie- en management-

principes worden toegepast die de sociale vervreemding eerder vergroten dan verkleinen. (Hoe moeilijk blijkt het om het sociale een plaats te geven naast het technische en het economische!).

Zwart geeft vervolgens nog aandacht aan de twee meest gangbare sociale modellen, harmonie- en conflictmodel, hetgeen hij een dwangmatige keuze vindt. Hij wijst erop dat de werkelijkheid gevarieerder is. Hij bespreekt nog de rol van de adviseur als therapeut, die het dragen van mede-verantwoordelijkheid niet kan en mag afwijzen.

Samengevat: de tijd van voor 1968 is voorbij. Echte vernieuwing wordt echter geremd door het doorwerken van de oude idealen en door het emancipatiestreven. Slechts door uit te gaan van de werkelijkheid en te streven naar een evenwichtige ontwikkeling van het economische, het sociale en het geestelijke leven, kan een nieuwe fase in de ontwikkeling worden gerealiseerd. Het woord is daarbij aan het bedrijfsleven; de overheid zou haar taakopvatting dan eens kunnen herzien. Het boek geeft een receptuur, geen oplossingen. het zet wel aan tot nadenken. Daarom is de verschijning een welkome bijdrage aan de maatschappelijke discussie over de toekomstige samenleving.

T. Verheul

Vacatures

Funcitie: _____ Blz.: _____

ESB van 22 november

Planologisch onderzoeker (m/v) voor de afdeling Stedebouw van het bedrijf Openbare Werken van de Gemeente Zeist	II
Wetenschappelijk medewerker (mnl./vrl.) t.b.v. de Hoofdafdeling Financiële Statistieken, Afdeling Financiën van Ondernemingen voor het Centraal Bureau voor de Statistiek	II
Bedrijfs econoom (m/v) bij de vakgroep Economie en Openbare Financiën van de Faculteit der Rechtsgeleerdheid aan de Rijksuniversiteit Groningen	III
Wetenschappelijk (hoofd)medewerker kwantitatieve methoden (m/v) bij de Interfaculteit Bedrijfskunde van het Interuniversitair Instituut Bedrijfskunde te Delft	IV

ESB van 29 november

Hoofd Subbureau Economische aangelegenheden (m/v) met een voltooide universitaire opleiding in de economische wetenschappen voor Gedeputeerde Staten van de Provincie Zeeland te Middelburg	1224
Wetenschappelijk onderzoeker openbare financiën (m/v) t.b.v. het Centrum voor Onderzoek van de Economie van de Publieke Sector, Economisch Instituut van de Faculteit der Rechtsgeleerdheid bij de Rijksuniversiteit te Leiden	1230
Econoom of Jurist t.b.v. het overlegorgaan van de Nederlandse Voedsel- en Agrarische Industrie (VAI) van het VNO te Den Haag	1230
Bedrijfs economisch Stafmedewerker t.b.v. de sector Administratie c.a. bij het Gemeentelijk Energiebedrijf te Dordrecht	1231

Academicus t.b.v. verschillende studies betreffende ruimtelijke processen bij het Planologisch Studiecentrum TNO te Delft	1231
Statistisch medewerker (m/v) bij het Gemeentelijk Energiebedrijf te Den Haag	1232
Statistisch medewerker (HBO-niveau) t.b.v. de afdeling Economisch Onderzoek bij de Vereniging van Exploitanten van Gasbedrijven in Nederland (VEGIN) te Apeldoorn	1233
Chef afdeling Financiële Verhouding t.b.v. de Directie Financiën Binnenlands Bestuur van het Ministerie van Binnenlandse Zaken	1235
Hoofd Bureau algemeen beleid, tevens plaatsvervangend chef van de Afdeling Financiële Verhouding bij het Ministerie van Binnenlandse Zaken	1235
Secretaris (m/v) t.b.v. de Sociaal-Wetenschappelijke Raad (SWR) bij de Koninklijke Nederlandse Akademie van Wetenschappen	1235
Systeemontwerper met administratieve achtergrond bij het Academische Ziekenhuis te Leiden	1236
Twee beleidsmedewerkers (m/v): A. een academicus (bij voorkeur een econoom of bedrijfskundige) met ten minste enige onderzoekervaring; B. een HEAO-er of iemand met gelijkwaardige opleiding bij de Rijksuniversiteit te Utrecht	II
Hoofd wiskundige applicaties t.b.v. het directoraat Automatisering bij de Centrale Rabobank te Zeist	III

ESB van 6 december

Economen (m/v) t.b.v. het Directoraat-Generaal Economie en Financiën bij het Ministerie van Defensie	II
Chef bureau Economische Zaken (m/v) t.b.v. de sectoren Werkgelegenheid, Stadsvernieuwing en Midden- en Kleinbedrijf en Uitgifte Onroerend Goed bij de Gemeente Utrecht	III
Econoom (Macro-economie met kennis van de Openbare Financiën) bij het Economisch Instituut voor de Bouwnijverheid te Amsterdam	IV

Amsterdam vraagt

Voor de **DIENST DER PUBLIEKE WERKEN** bij de afdeling Financiën en Economie (Financiële en Bouweconomische Aangelegenheden, Onderzoek) een

econoom m/v vacaturenummer 93015

■ **TAAK** verrichten van onderzoek, rapportage en advies inzake de Amsterdamse bouwactiviteit in het algemeen en de gemeentelijke bouwactiviteit in het bijzonder. Onderzoek vindt plaats op de volgende deelgebieden: rijksbegrotingsonderzoek, productie en werkgelegenheid, prijsindexcij-

fers, subsidie-aangelegenheden, financiële beoordeling van plannen. Incidenteel wordt hij/zij ingezet bij onderzoek van algemene- of bedrijfseconomische aard of bij het financieel-economisch staf-overleg.

■ **VEREISTEN** drs. economie of vergelijkbare opleiding; leeftijd

circa 30 jaar.

Ervaring in soortgelijke werkzaamheden strekt tot aanbeveling.

■ **SALARIS** afhankelijk van leeftijd en ervaring, maximaal f 5103,- bruto per maand.

■ **INLICHTINGEN** drs. G. van Westrienen, telefoon (020) 596.2323.

Voor het **GEMEENTEVERVOERBEDRIJF** bij de Administratie een

adjunct-administrateur m/v vacaturenummer 97215

die werkzaamheden zal verrichten onder directe verantwoordelijkheid van de administrateur.

■ **TAAK** leiding geven aan die onderafdelingen van de Financiële Administratie welke de bedrijfsadministratie en elektronische gegevensverwerking verzorgen (circa 85 personen); in overleg met de administrateur deelnemen aan interne werk- en projectgroepen; samenwerken met interne stafbureaus in financieel-economische aangelegenheden; begeleiden bij en toezicht houden op de dagelijkse uitvoering van een bedrijfsgerichte administratie; bewaken van de adequate voortgang van de werkzaamheden bij genoemde onderafdelingen, het zo nodig bij-

sturen daarvan alsmede het bevorderen van een adequate coördinatie tussen deze onderafdelingen; de voortdurende bewaking en evaluatie van het systeem van interne controle binnen het administratief proces; opstellen van de jaarrekening alsmede het beoordelen van de gegevens uit deze jaarrekening; bewaken van de door Burgemeester en Wethouders toegestane kredieten.

Deze werkzaamheden zijn voornamelijk van interne aard.

■ **VEREISTEN** ten minste een volledige SPD-opleiding bij voorkeur aangevuld met MO-

boekhouden of handelswetenschappen; ruime praktische ervaring op het gebied van de financiële administratie, bedrijfsadministratie en elektronische gegevensverwerking; ervaring met automatiseringsprocessen; ervaring in leiding geven aan een vrij grote afdeling; goede contactuele eigenschappen; leeftijd tussen 30 en 45 jaar.

■ **SALARIS** afhankelijk van leeftijd en ervaring, maximaal f 5486,- bruto per maand.

■ **INLICHTINGEN** de heer T. R. Matzen, telefoon (020) 160128, toestel 233.

Vakantieuitkering 8 procent, de rechtspositieregeling van de gemeente Amsterdam is van toepassing.

Een psychologisch onderzoek zal deel uitmaken van de selectieprocedure.

Schriftelijke sollicitaties binnen 14 dagen te richten aan de Afdeling Personeelszaken, Oudezijds Voorburgwal 274, 1012 GL Amsterdam, onder vermelding van het genoemde vacaturenummer.

gemeente amsterdam

DE VOORZITTER VAN DE EERSTE KAMER DER STATEN-GENERAAL

roept gegadigden op voor de functie van

GRIFFIER

van de Eerste Kamer der Staten-Generaal

Zijn functie zal in hoofdzaak bestaan uit:

- het adviseren van de Voorzitter, de Huishoudelijke Commissie en het College van Senioren:
 - op staatkundig terrein
 - inzake de werkzaamheden der Kamer
 - inzake de toepassing van het Reglement van Orde
- het geven van algemene leiding aan de plv. griffiers en aan de diensten der Kamer
- het zorgdragen voor de administratieve uitvoering van de besluiten der Kamer
- het bijstaan van een aantal Commissies der Kamer
- het in opdracht van de Voorzitter optreden buiten de Kamer

De vacature zal ontstaan, wanneer de huidige Griffier in verband met het bereiken van de pensioengerechtigde leeftijd per 1 juli 1980 zal aftreden. De Kamer zal zijn opvolger echter reeds medio 1979 benoemen, zodat een ruime inwerkperiode aanwezig is. Gedurende deze overgangperiode zal de toekomstige Griffier de functie van plaatsvervangend Griffier vervullen.

Het niveau van de functie van Griffier der Kamer is ongeveer te vergelijken met de functie van Secretaris-Generaal van een departement van algemeen bestuur.

De bezoldiging bedraagt thans f 10.488,— per maand.

Aan de kandidaten worden de volgende eisen gesteld:

- een voltooide universitaire opleiding
- ervaring op staatsrechtelijk en organisatorisch gebied
 - inzicht in politieke verhoudingen
 - het vermogen leiding te geven
- goede mondelinge en schriftelijke uitdrukkingsvaardigheid
- internationale ervaring en goede kennis van moderne talen

Sollicitaties dienen schriftelijk te worden gericht aan de Voorzitter van de Eerste Kamer der Staten-Generaal, Binnenhof 21, 2513 AA 's-Gravenhage.

Een psychologisch onderzoek maakt deel uit van de selectieprocedure. Sollicitaties vóór 15 februari 1979 in te zenden.

Econometrist of kwantitatief econoom (m/v)

De afdeling Kwantitatieve Analyses van het Economisch Bureau van de Amro Bank vraagt een econometrist of kwantitatief econoom.

Het Economisch Bureau van de Amro Bank in Amsterdam houdt zich bezig met analyses en prognoses van economische en monetaire ontwikkelingen.

Op basis hiervan adviseert het Economisch Bureau de Raad van Bestuur, bedrijfsafdelingen, het kantorennet en cliënten.

De afdeling Kwantitatieve Analyses van het bureau verricht econometrisch onderzoek naar macro-economische en monetaire samenhangen.

Ook kwantificeert zij de invloed van macro- en monetaire ontwikkelingen op het bankbedrijf.

De onderzoekresultaten worden gebruikt bij de analyserende en voorspellende taak van het Economisch Bureau en bij de voorbereiding van bankbeleid en -strategie.

De econometrist of kwantitatief econoom die wij zoeken:

- heeft in zijn studiepakket macro-economie en/of monetaire theorie

- heeft een praktische instelling
- is in staat de resultaten van zijn analyses duidelijk te presenteren en waar mogelijk tot concrete beleidsaanbevelingen te verwerken.

Zowel zij die net zijn afgestudeerd of binnenkort afstuderen, als zij, die al enkele jaren ervaring hebben kunnen solliciteren.

Een psychotechnisch onderzoek maakt deel uit van de selectieprocedure. Het resultaat van dit onderzoek kan met het onderzoeksbureau besproken worden voordat rapportage aan de bank plaatsvindt.

Voor nadere inlichtingen kunt u contact opnemen met mevrouw Drs L. A. M. Lesterhuis, telefoon 020 - 28 42 72.

Uw schriftelijke sollicitatie kunt u sturen naar de Amro Bank, afdeling Kaderwerving Hoofdbanken, Herengracht 586, 1017 CJ Amsterdam.

amro bank